

NAMİK KEMAL'İN DEVLET KURAMI VE DEVLETİN SÜREKLİLİĞİNİN SAĞLAYACAK YÖNETİM BİÇİMİ

NAMİK KEMAL'İN THEORY OF THE STATE AND SYSTEM OF GOVERNANCE MODEL THAT ENSURES THE CONTINUITY OF THE STATE

Sabahattin NAL*

 <https://doi.org/10.21492/inuhfd.637295>

Makale Bilgi

Gönderilme: 23/10/2019
Kabul: 05/12/2019

Anahtar Kelimeler

*Yeni Osmanlılar,
Namık Kemal,
Güçler Ayrılığı,
Devlet,
Yönetim Biçimi.*

Article Info

Received: 23/10/2019
Accepted: 05/12/2019

Keywords

*Young Ottomans,
Namık Kemal,
Division of Powers,
Government,
Government System.*

Özet

Osmanlı tarihinin ilk muhalefet hareketi Yeni Osmanlılar'ın en önemli mensuplarından biri olan Namık Kemal'in ele aldığı temel sorun, döneminin hemen tüm aydınları gibi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu gerilemeden nasıl kurtulacağıydı. Bu soruna çözüm ararken Batılı düşünürlerden beslenmiş, Batı devletlerinin yönetim biçimlerini incelemiştir. Araştırmalarından ulaştığı sonuçta göre, İbn Haldun'un savdığı aksine, devletlerin yıkılması bir kader değildir. Devletler doğanın gereklerine uygun yönetilirse sonsuza kadar ayakta kalabilirler. Doğanın gereklerine uygun yönetimden anladığı ise eriat üzerine inşa edilmiş bir yönetimdir. O eriatla doğa hukuk arasında bir ilişki kurmuş, hatta bunları aynı şeyler olarak görmüştür. Ona göre eriat ve doğa hukuk güçleri ayrılmaz, dayanan bir yönetim biçimini gerektirmektedir. Zaten İslam tarihine, Osmanlı tarihine bakıldığında meşruyet usulünün geçerli olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti bu yönetim anlayışından uzaklaşarak tüm yetki tek elde toplandı, için gerilemiştir. Ona göre bu durumdan kurtulmanın yolu doğanın gereklerine uygun olan meşru yönetimden geçmektedir. Böylece Namık Kemal, devletin kurtuluşu ve devamlılığı için aradığı çözümü, Osmanlı'nın mevcut yönetim biçiminde yapacağı değişikliklerle bulmuştur. Ya adeta dönemde Batıda uygulanan yönetim biçimlerinden esinlenerek, Osmanlı'da içinde bulunduğu kötü durumdan kurtaracak olan düşünürün güçleri ayrılması, esasına dayanan bir yönetim biçimi geliştirmişti.

Abstract

Namık Kemal is one of the most significant representatives of the Young Ottomans, the first opposition movement in Ottoman history. Just like his fellow intellectual contemporaries, his main concern was saving the Ottoman state from its downfall. When looking for solutions, he was influenced by Western thinkers and looked into government systems of Western states. He concluded that, contrary to Ibn Khaldun's theory, states are not destined to collapse. As long as states are governed according to nature's rules, they can last forever, and such government means compliance with the sharia. Namık Kemal not only made a connection between natural law and the sharia, but he also believed they were the same. According to Kemal, the sharia and natural law necessitate separation of powers, as demonstrated by the Shura principle in Islamic and Ottoman history. He argues that the decline of Ottomans is due to abandoning this government principle and assembling all power with the Bab-i Ali (the Sublime Porte). In order to save the Ottoman state, the parliamentary system must be instated, as necessitated by natural law. Namık Kemal believed that the salvation and the continuation of the state depend on the government system. Influenced by the Western government systems of his time, he developed a government system embracing the separation of powers which he believed would save the Ottoman state.

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku ABD. senal79@hotmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2260-6746>

I. G R

Bu çal, mada, Tanzimatın ele tirisini olarak do an, sonralar, bir muhalefet hareketine dönü en¹ Yeni Osmanlılar Cemiyetinin en önemli mensuplarından biri olan Namık Kemalın devletin do u una ve Osmanlı Devletinin içine dü mü oldu u durumdan, gerilemeden nasıl ç,kaca ,na ili kin görü leri incelenmektedir. Namık Kemal ve arkadaş lar,, Tanzimatç,ların sömürü olgusunun fark,nda olmad,klar,n,, bir üst tabakaö meydana getirdiklerini, eriat, unutmak suretiyle kendi kültürlerini kösteklediklerini, Bat,ın, özünü olu turan özgürlükçü ve parlamenter e ilimleri anlamayan, yüzeysel anlamda Bat,ı, olduklar,n, ileri sürmü lerdir.² Onlara göre, Tanzimat ve Islahat Fermanlar,, Avrupa devletlerinin Osmanlı,ın, içi lerine kar, mas,n,n yolunu açm, , Osmanlı topraklar,nda ya ayan milletlerin birbirine dü mesine neden olmu tur.³ Devletin kurtulabilmesi için ad, geçen fermanlarda yer alanlardan daha köklü önlemlere ba vurulmalı,d,r. Bunlar,n ba ,nda da mutlak monar iden me ruti monar iye geçilmesi gelmektedir. Osmanlı,, ancak böyle kurtulabilir ve varlı ,n, devam ettirebilirdi.⁴ Bu köklü de i iklik iste inin bir gere i olarak içinde ya ad,klar, dönemde topluma egemen olan uyu uklu a kar ,yd,lar.⁵ Mardin, onlar,n bu tutumunu ötoplumsal seferberlikö, onlar, da ötoplumsal seferberciö olarak nitelendirmi tir.⁶ Aslı,nda siyasal dü üncelerde bu seferberlik iste i, yalnız Osmanlı,da de il, neredeyse ça da ulusçulu un ortaya ç,kt, , her yerde kar ,la ,lan bir davran, biçimidir. Gellnera göre bunun nedeni, modern merkezîyetçi devletin merkezîyetçili i sa lamaya çal, mas,n,n yöntemlerinden biri, yerel kültürler yerine ulusal kültür geli tirme iste idir. Bu da genellikle yeni bir ulusal e itim ve onunla ko ut yürüten yeni bir kültür sistemi yarat,larak sa lanmaya çal, ,lm, t,r.⁷

Yukarı,da da belirtildi i üzere, Yeni Osmanlı hareketinin en önemli mensuplarından biri olan Namık Kemal, 1840ta Tekirda da do mu tur. Babası, müneccimba , Mustafa Asım Beydir. Buradan saray ile yak,n ili kiler içinde olan bir aileye mensup oldu u anlaşı lmaktadır. Bir süre Beyazıt ve Valide Rüştiyesinde e itim görmü , dedesinin görevi dolay,s,yla bulundu u Karsıta bir din adam,ndan dersler alm, t,r.⁸ Bununla beraber düzenli bir e itim ald, ,n, söylemek güçtür. Önce gümrük memuru olarak çal, m, , daha sonra Tercüme Odası, kalemine girmi tir. Bu arada *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinde yazmaya ba lam, t,r. 1867 y,l,nda Parisö gitmi , orada Ziya Pa a ile birlikte *Hürriyet* gazetesini ç,karm, t,r. Avrupaö, iyi bilenlerin say,s,n,n az oldu u bir dönemde Namık Kemal, Avrupaöda k,sa say,lacak bir süre kalmas,na kar ,n Bat,ı, iyi ve kötü yanlar,yla tan,ma olana , bulmu tur.⁹ Bu sayede Bat, ve Do u dünyası, aras,ndaki farklar,, onlar,n birbirleriyle ili kilerini ve yan yana ya ayabilme olanaklar,n, aram, , bu konularda yaz,lar yazm, t,r.¹⁰

¹ ÖZKAN, Kenan/GÖKGÖZ, Gökhan: Ö mparatorluktan Ulus Devlete Geçi Sürecinde Namık Kemalın Dü ünce Dünyası,ö, Belge, 8 (Yaz 2014/ II), s.1085; KARPAT, Kemal H.: İslamın Siyasalla mas,, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay,nlar,, İstanbul 2004, s.xviii; YET M, Fahri: ÖModern Bir Aydın Hareketi Olarak Yeni Osmanlılar ve İslam Dünyası,ö, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2015, 34, s.9; MARD N, erif: ÖOsmanlı, Bak, Aç,s,ndan Hürriyetö, Çeviren: Mehmet Özden, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Özer Türköne/Tuncay Önder, İletim Yay,nlar,, İstanbul 1994, s.118; KARPAT, Kemal H.: Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset, Tima Yay,nlar,, İstanbul 2010, s.42.

² MARD N, erif: ÖBat,ı,kö, Türk Modernleşmesi, s.13-14.

³ BERKES, Niyazi: Türkiyeöde Ça da la ma (Ça da la ma), Do u-Bat, Yay,nlar,, İstanbul 1978, s.284.

⁴ BERKES: Ça da la ma, s.284. Anayasal bir düzen yalnızca Müslüman Osmanlı tebaası, için adil bir yönetim sa lanması, için de il ayn, zamanda Hıristiyan tebaası, korunması, bahanesiyle Rusya,ın Osmanlı,ın içi lerine daha fazla kar, ma ihtimalini önlemek için de gerekliydi. Anayasal bir düzen ayn, zamanda Avrupaö, Osmanlı yönetiminin adilli ine ikna ederdi. EYHUN, Ahmet: Said Halim Pa a: Osmanlı Devleti, Adam ve İslam, Dü ünür (1865-1921), Çeviren: Derya Göçer, Everest Yay,nlar,, İstanbul 2010, s.28.

⁵ KAPLAN, Mehmet: ÖNabi ve Orta nın Tipiö, Ü, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat, Dergisi, XI, Aralık, 1961. 2-44; MARD N: ÖTanzimatın Sonra A r, Bat,ı,la maö, Türk Modernleşmesi, s.58. Namık Kemalö göre, bu dönemde toplum, i lerin di erleri tarafından yapılmamas,na bekleyen ü engeç ve tembel ki ilerden olu maktaydı,. Bunun nedeni, toplumun susturulması, olmas,yd,. Bkz. AYDIN, Mithat: ÖNamık Kemalöde Terakki ve Maarif Dü üncesiö, AÜ, DTCF Dergisi, 2(53), 2013, s.459.

⁶ MARD N, ÖTanzimatın Sonra A r, Bat,ı,la maö, s.57-58.

⁷ MARD N: Ö19. Yüzyılda Dü ünce Akımları, ve Osmanlı Devletiö, Türk Modernleşmesi, s.89; GELLNER, Ernest: Uluslar ve Ulusçuluk, Çevirenler: Bü rra Ersanlı, Behar-Gülay Göksu Özdoğan, İnan Yay,nlar,, İstanbul 1992. Özellikle bkz. s.63-78.

⁸ SUNGU, İhsan: Namık Kemal (1840-1888), Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s.3.

⁹ BAYKAL, Bekir S,tk,: ÖNamık Kemalö Göre Avrupa ve Bizö, Namık Kemal Hakk,nda, Vakıf Matbaası, İstanbul 1942, s.190.

¹⁰ BAYKAL, s.190; PER N, Cevdet: ÖNamık Kemal ve Fransız Edebiyatıö, Namık Kemal Hakk,nda, s.130.

1870 y.l,nda stanbulda dönümü ve *Diyojen* gazetesinde yazmaya başlamış, t.r. Daha sonra *bret* gazetesini ç,karmış, t.r. Takiben, adın, kullanmadan, *Hadika* gazetesinde yazmış, t.r.¹¹ Tiyatro eseri olan *Vatan Yahut Silistre*nin temsili, halk arasında büyük bir tesirle heyecan ve coşku yaratmış, t.r. Bunun üzerine Magosa'ya sürgüne gönderilmiştir.¹² Akünce göre sürgünün esas nedeni, Velihaht Beinci Murat Efendi ile olan yakın ilişkileridir.¹³ Bu sürgün sırasında, roman, tiyatro, tarih, eleştiriler, fikir türünden çok sayıda esere imza atmış, t.r. 1876'da Beinci Muratın padişah olmasıyla birlikte İstanbul dönümü ve üretilen Devlet üyeliğine seçilmiştir. Daha sonra Kanun-ı Esasiyi hazırlayacak otuz yedi kişiden oluşan komisyona yazar ve düzenlenmiş, t.r.¹⁴

Yukarıda yer verilen gazetelerin yanı sıra *tihad*, *Sadakat*, *Vakit*, *Muhbir*, *Hadika*, *Basiret* gazetelerinde de yazmış, yayımlanmış, t.r. Bunlara ek olarak Selahaddin Eyyübi, Yavuz Sultan Selim, Fatih ve Emir Nevruzun biyografilerini kaleme almış, t.r.¹⁵

Namık Kemalın yazmış olduğu iki konu üstünde durulması söylenebilir: (i) Osmanlı imparatorluğunun çöküşü nedenleri nelerdir? (ii) Bunu geri çevirmenin yolu ve yöntemi nedir?¹⁶

Namık Kemal, bu sorulara cevap ararken Batılı Fransızlar olmak üzere Batılı düşünürlerden¹⁷ ve ulusun sağduyusundan etkilenmiştir.¹⁸ Ona göre, eriyen adil ve hikmetli hükümleriyle Montesquieuün sözünü etti idemal hukuk arasında bir fark bulunmamaktaydı. Dolayısıyla idemal hukukun kaynağı olan eriyen, doğasıyla, tanrı kavramı arasında bir özdeşlik kurulabilirdi.¹⁹ Onun asıl amacı, devlet ve toplum yapısında köklü bir de iğişikliğe gitmeden devletin ve toplumun devamlılığını sağlamaktır. Bunun yolu, Osmanlı kalarak Avrupalılaşmaktan ve Osmanlıın büyüklüğüne zarar gelmeden çağdaşlaşmaktan geçmekteydi.²⁰ Namık Kemalın tüm yazmış olduğu bu amaç, izledi i görüşdür. Uygarlık algısına koşut olarak yazmış olduğu vatan, idemal haklar, parlamenter yönetim, halk iradesi, millet, insan hakları, slam birliği gibi zamanın güncel kavramları, sorunları, ele almış, t.r. Aslında onun uygarlık algısına bu kavramlar etrafında eklenmiş söylenebilir.²¹ Namık Kemal, anılan kavramların slam siyaset geleneğinin içerisinde bulundu unu veya en azından bunların eriyata uygun bir içerikte olduğunu öne sürmüştür. Ümmetin egemenliği, güçler ayrılığı, i özgürlüğü, etiklik, temsilî hükümet ve anayasal düzen gibi kavramlara slam tarihinden örnekler bulmaya çalışmış, t.r. Halk egemenliğiyle biat kavramı, parlamenter sistemle me veret arasında benzerlik kurmuştur.²² Bunu yaparak Batılı kamu hukuku kavramlarıyla slam siyaset kuramı arasında belli bir uzlaşma sağlamayı amaçlamış, t.r. Lewis, Namık Kemalın bu yaklaşımın, slam düşünürlerinin Yunan felsefesiyle Kur'an hükümlerini uzlaştırmaya çalıştığını benzetmiştir.²³ Bu düşünceye yer verdiği yazmış olduğu halkın aydınlanması ve ülkenin ilerlemesine, içinde bulundu u çöküşten kurtulmasına katkıda bulunmaya çalışmış, t.r.²⁴ Bu yazmış olduğu etkili olduğunu söylenebilir. Devletin dört yüz yıllık gözünü bin yangın açmamak için, onun öYangınö adlı yazmış olduğu üzerine Meclis-i Vâlâ, büyük

¹¹ YETKİN, Çetin: Siyasal Düşünceler Tarihi: Machiavelli'den XX. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Osmanlı-Siyasal Düşüncesi, 2. Cilt, Güner Yayınları, İstanbul 2009, s.723-724.

¹² KAPLAN, Mehmet: Namık Kemal: Hayat, ve Eserleri, Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1948, s.86.

¹³ AKÜN, Ömer Faruk: öNamık Kemalö, Türk Diyanet Vakfı, Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı, Yayınları, İstanbul 2006, s.365.

¹⁴ KAPLAN, Namık Kemal, s.97; KILIÇ, Selda Kaya: ö1876 Anayasasının Bilinmeyen Kişisiö, AÜ, OTAM Dergisi, 4, s.569.

¹⁵ EBUZZAY, Tefvik, Merhum Namık Kemal Bey, Dersaadet 1327, s.20-21.

¹⁶ BERKES, Çağdaş, s.284.

¹⁷ KAPLAN, Namık Kemal, s.30-31.

¹⁸ KABAKLI, Ahmet: Türk Edebiyatı, C. 2, Türk Edebiyatı Vakfı, Yayınları, İstanbul 1985, s.575. KARA, s.64.

¹⁹ LEWIS, Bernard: Modern Türkiyenin Doğuşu, Çeviren: Babür Turna, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008, s.197.

²⁰ KABAKLI, s.574-576; KARA, s.64.

²¹ Namık Kemalın ömedeniyetö kavramı, konusundaki görüşleri için bkz. AYDIN, s.454-457.

²² Berkesin dikkat çekti i gibi Me veret Meclisi, Batılı anlamda bir yasama organı olmaktan uzaktır. Çünkü ilk olarak bu meclis, sürekli ve bağımsızdır. Halkın iradesiyle idemal padişahın iradesiyle ortaya çıkmakta ve yine onun iradesiyle ortadan kalkmaktaydı. İkinci olarak, Me veret Meclisi, halk tarafından seçilen kişilerden idemal padişahın seçti i kişilerden oluşmaktaydı. İkinci Mahmuttan sonra bu meclisin önemi azalmış, t.r. BERKES, Çağdaş, s.285.

²³ LEWIS, 2008, s.197. Bu konuda bkz. KARUÇ, Benazir: öMuallim-i Sanînin Temel Gayesi: Din Felsefesi Uzlaşmasıö, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(11), 2017, s.359-369.

²⁴ UÇMAN, Abdullah: öTanzimatın Sonra Edebiyatı ve Siyaseti: Namık Kemal ve Ziya Paşa Örneğiö, Türkiyat Mecmuası, 24/Bahar, 2014, s.121. BANGUO LU, Tahsin: öNamık Kemal Günümü, Namık Kemal Hakkında, s.5.

yang,nlar,n ç,kma ihtimali olan yerlere ah ap bina yap,lmamas, yönünde emir vermi tir.²⁵ Bu örnek, onun, geli menin özgür kurumlara dayand, , ve özgür kurumlar,n da kamuoyunca ayakta tutuldu u görü ünü desteklemektedir.²⁶

Avrupa uygarl ,n,n iyi yönlerinin al,nmas,n, öneren Nam,k Kemal, Osmanl, hukuk düzeninin slami ilkelere göre düzenlenmesini istemi tir. Çünkü Berkesø göre o, slamc,yd.,²⁷ Lewisø göre de Nam,k Kemal, ate li bir vatansever olmas,na ve özgürlükçü tutumuna kar ,n samimi bir Müslümanød.,²⁸ Bunun bir sonucu olarak da slamø, di er dinlere üstün görüyor ve eninde sonunda zafere ula aca ,na inan,yordu. Dolay,s,yla laikli e iddetli bir biçimde kar ,yd., Osmanl,ø,n kurtulu u için önerdi i bütün ,slahat, dünyevi sorunlarla ilgili olsa da bunlar, dini bir çerçeve içinde ele almaktayd.,²⁹ Dönemin zihniyeti, toplumsal de erleri dikkate al,nd, ,nda onun böyle yapmak zorunda oldu unu söylemek yanl, bir de erlendirme olmaz.

Mardin, Nam,k Kemal ve arkada lar,n,n bir yandan me rutiyeti överken öbür yandan kültürel de er olarak eriat, nas,l savunabildikleri sorusuna verilecek cevap,n, slamøn bir din olmas,n,n yan,nda ayn, zamanda bir toplumsal de erler bütünü oldu u gerçe inde aranmas, gerekti ine dikkat çekmi tir. Müslümanlar için toplumsal kimlik, ki inin sadece toplumdaki yerinin de il, ayn, zamanda dini inanc,n,n bir ürünüdür. Sonuç olarak bu dü ünçeye mensup ki ilerden meydana gelen bir toplumda slami öğelerin önemli olmas, anla ,l,r bir durumdu. Me ruti yönetimin beraberinde getirdi i zorunluluk, geni vatanda kitlelerinin kat,l,m,n, zorunlu k,lmaktayd., Bu kat,l,m, sa lamak için topluma hâkim olan dini unsurlar,n, de erlerin kullan,lmas, ve bunlardan yola ç,k,lmas, bir zorunluluktur. slam toplumlar,nda bu temel de erlerin ne kadar önemli, hatta ya amsal oldu unun fark,nda olan Nam,k Kemal, me rutiyetçi dü ünçelerini eriatla destekleme gere i duymu tur.³⁰

A a ,da ayr,nt,l, bir biçimde ele al,nd, , gibi ona göre; devlet, halk,n özgürlü ünü iade etti inde, eri esaslara göre hareket etti inde hastal,ktan kurtulacakt,r.³¹ Çünkü eriat, do an,n gereklerine (muktezay, tabiata) uygundur.

Nam,k Kemalın Tanzimatøa ili kin yaz,lar,, a a ,da aç,kland, , gibi, Tanzimatøa kadar Osmanl,ø,n orduda, yarg,da, maliyede, e itimde hiçbir sorunu yokmu , tüm sorunlar Tanzimat ile birlikte ba lam, gibi bir anlam ta ,maktad,r. Bir ba ka ifadeyle onun bu konudaki yaz,lar,, öher ey yolunda giderken, Tanzimat keyfiyetten ilan edildiø gibi bir yoruma aç,k görünmektedir. Oysa Tanzimat, yaln,zca 19. yüzy,l Avrupa üstünlü ünün bir ürünü de il; Osmanl,øda önceden beri sürüp gelen çökü ün getirdi i bir anlay, ve düzenlemedir.³²

Bu genel aç,klamalardan sonra onun devletin do u u ve egemenlik hakk,ndaki görü leri incelenebilir.

II. DEVLET N DO U U ve EGEMENL N KAYNA I

A. Devletin Do u u

Nam,k Kemalø göre devlet/hükümet, ki inin do al toplumsall ,n,n bir sonucu olarak ortaya ç,km, t,r. O, insanlar,n do alar, gere i birbirlerine zarar verme e iliminde olduklar, ve onlar, di erlerinin sald,r,lar,ndan koruyacak gücün yaln,zca insanlar,n meydana getirece i bir yap,yla sa lanabilece i dü ünçesinden hareket etmi tir.³³ Bu dü ünçelerinde, bn Haldunın a a ,da yer verilen görü lerinin etkilerini görmek mümkündür.³⁴ bn Haldun, insanlar,n devlete

²⁵ KUNTAY, s.19-21.

²⁶ LEWIS, 2008, s.201.

²⁷ BERKES, Niyazi: øNam,k Kemalın Fikri Tekâmülüø, Nam,k Kemal Hakk,nda, s.240.

²⁸ LEWIS, 2008, s.195.

²⁹ BERKES, øNam,k Kemalın Fikri Tekâmülüø, s.240; YETK N, s.736.

³⁰ MARD N, erif: Türkiyeøde Din ve Siyaset, leti im Yay,nlar,, stanbul 2011, s.271; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1087.

³¹ Nam,k Kemal, øVe âvirhümø, KUL, s.106.

³² BERKES, Ça da la ma, s.297.

³³ MARD N, erif: Yeni Osmanl, Dü ünçesinin Do u u (Yeni Osmanl,), 2. Bask., leti im Yay,nlar,, stanbul 1998, s.322. Hobbesson görü leri de bu yöndedir. Bkz. TANNENBAUM, Donald G.: Siyasi Dü ünçeler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri, Çeviren: Özgüç Orhan, BB101 Yay,nlar,, Ankara 2017, s.206-207. Lockeøa göre de do a durumunda yani devlet kurulmadan önceki a ama bir sava durumudur. Bkz. TANNENBAUM, s.229-230.

³⁴ Nam,k Kemal: Osmanl, Tarihi adl, kitab,n,n önsözünde bn Haldunın tarih biliminin kurucusu çok büyük bir âlim oldu unu ifade etmi tir. Osmanl, Tarihi, C. I, Haz,rlayanlar: Ulviye Ilgar/hsan Ilgar, Hürriyet Yay,nlar,, stanbul 1971, s.16-17; OKUMU , Ejder: øbn Haldunın Osmanl, Dü ünçesine Etkisi, slâm Ara t,rmlar, Dergisi, 15, 2006, s.180.

neden ihtiyaç duyduklar,n, u ekilde aç,klam, t,r:

ö nsnlar, birbirine kar , koruyacak bir düzenleyici gereklidir. Çünkü insanlar,n hayvanl,k e ilimlerinde do u tan dü manl,k ve zulüm (e ilimi) vard,r. Yabanc, hayvanlar,n sald,r,lar,na kar , kullanmak üzere kendilerinde var olan silahlar,, kendi türlerinden gelecek sald,r,lar, önlemeye yetmez. Çünkü ayn, silahlardan hepsinde vard,r. Öyleyse bir ba ka ey gereklidir ki onun yard,m,yla birbirlerine kar , korunabilsinler. Bu -bir ba ka eyğ kendilerinin d, ndaki herhangi bir hayvan olamaz. Çünkü tüm hayvanlar,n kavrama ve esinlenme güçleri eksiktir. Bu durumda düzenleyici, insanlar,n kendilerinden, içlerinden biri olmal,d,r: Hepsine bask,n gelen, hepsi üzerinde egemenli i ve (sald,ranlara kar .) ezicili i olan bir düzenleyici. Öyle ki art,k kimse ba kas,na sald,rmay,, ba kas,n,n hakk,na geçmeyi ba aramas,n, te -egemenölolman,n anlam, budur.ö³⁵

Dikkat edilecek olursa Nam,k Kemal de bn Haldun gibi, devletin do u unu dünyevi bir nedene/gereksinime dayand,rm, t,r. Bu da devletin ortaya ç,k, , konusunda seküler bir dü ünçeye sahip oldu unu ortaya koymaktad,r.³⁶

B. Egemenli in Kayna ,

Nam,k Kemal'e göre, insanlar,n birbirlerine zarar vermesini önleyecek gücü kullanan organa,³⁷ hükümete/yönetim ayg,t,na, toplumu olu turan bütün bireylerin yönetim i leriyle bizzat me gul olmamas,ndan dolay, gereksinim duyulmu tur. Bir ba ka ifadeyle, genelin/kamunun yönetim görevini bizzat yerine getirmesi mümkün olmad, ndan, bir yönetim ayg,t, olu turma zorunlulu u ortaya ç,km, t,r.³⁸ Bu yüzden hükümet/devlet, yönetime uzman birinin atanmas, için toplum üyeleri aras,nda yap,lm, bir sözleşme sonucunu olarak do an ve nüfusun artmas,yla ortaya ç,kan bir i bölümünün do al ürünü olarak dü ünülebilir.³⁹ Bu ise toplumun an,lan görevlerini yerine getirmek için baz, mensuplar,n, vekil atamas,d,r.⁴⁰ Bir ba ka ifadeyle ona göre egemenlik halka aittir ancak halk,n egemenli i bizzat kullanmas, mümkün olmad, ndan egemenlik temsil yoluyla kullan,lacakt,r.⁴¹ Kendi ifadesiyle, öHakikatte, hâkimiyet, insanlar,n yekûnuna atfedilen soyut bir hak de il, her insanda yarat,lı, tan mevcut olan hâkimiyetle ilgili bir hakt,r.ö⁴²

Bu ifadelerden anla ,ld, , gibi devletin sahip oldu u egemenlik, bireysel özgürlüklerin ve egemenliklerin toplam,ndan ibarettir. Yoksa devletin bizzat kendisinin kuvvet kullanarak kazand, , bir üstünlük de ildir. Yönetilenlerin biat yoluyla yöneticiyi belirlemesidir. Çünkü egemenlik gerçekte kamuya aittir. E er devlet sahip oldu u egemenli i güç kullanarak elde etmi olsayd,, o zaman bireylerin de güç kullanarak egemenli i ele geçirme haklar,n,n oldu unu kabul etmek gerekirdi. Dolay,s,yla Nam,k Kemal'in, Rousseau'nun bireylerin iradelerinden ayrı, ve üstün bir genel irade oldu u dü ünçesine kar , oldu u anla ,lmaktad,r.⁴³ Buradan da Nam,k Kemal'in güçlü ve haks,zl,k yapmaya yetkili herhangi bir ço unlu u dü ünmedi i ortaya ç,kmaktad,r. Fakat devletin salt devlet olmas, s,fat,yla kendine özel ayr,cal,klar kazanmad, ,n,, yaln,zca kendisini olu turan bireylerin toplam,n, içerdini belirtmi tir.⁴⁴ Sonuç olarak Nam,k Kemal, Rousseau gibi egemenli i halka dayand,rsa da,⁴⁵ egemenli in temsil yoluyla kullan,mas, konusunda Rousseau'dan farklı, dü ünmektedir. Çünkü ona göre Kurandaki mü avere kavram,, Locke'un dü ünçesinde yer alan temsil kavram,n, öncelemektedir.⁴⁶

³⁵ bni Haldun: Mukaddime, Çeviren: Turan Dursun, Onur Yay,nlar,, Ankara 1977, C.I, s.142.

³⁶ bn Haldun dü ünçesinde ise dinin bir etkisi yoktur. Bkz. UYGUN, Oktay: Devlet Teorisi, Oniki Levha Yay,nlar,, stanbul 2014, s.162-164.

³⁷ Saint Augustinus da insan,n ba kalar,na zulüm etme gibi bir do aya sahip oldu undan devleti zorunlu görür. ENEL, Alâeddin: Siyasal Dü ünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yay,nlar,, 3. Bas,m, Ankara 2014, s.265; TANNENBAUM, s.107-113.

³⁸ BERKES, Ça da la ma, s.285.

³⁹ Nam,k Kemal: öBaz, Mülâhazat, Devlet ve Milletö, ÖZÖN, Mustafa Nihat: Nam,k Kemal ve Bret Gazetesi, Remzi Kitabevi, stanbul, 1938, s.131-132; MARD N, Yeni Osmanl,, s.323.

⁴⁰ Nam,k Kemal: öVe âvirhüm Fið-Emrö (Ve âvirhüm), Hüriyet, 30 Temmuz 1285, KUL, Erdo an: Makalât-, Siyasiye ve Edebiye, Birle ik Yay,nc,lı,k, Ankara 1994, s.152; MARD N, Yeni Osmanl,, s.323.

⁴¹ Nam,k Kemal: öHukukö, Bret, 19 Haziran 1872, ÖZÖN, s.63, 66; ARABACI, Fazl,: öOsmanl, Modernle mesinde -Yeni Osmanl,ların Din ve Siyaset Anlay, lar,, Dini Ara tırmalar, Eylül-Aral,k 1999, 2(5), s.77; BORAN, Behice: öNam,k Kemalın Sosyal Fikirleriö, Nam,k Kemal Hakk,nda, s.252-258; YETK N, s.726-728.

⁴² Nam,k Kemal: öHukuku Umumiyeö, Bret, 8 Temmuz 1872, ÖZÖN, s.97; MARD N, Yeni Osmanl,, s.334. YETK N, s.727.

⁴³ YETK N, s.726-727. Rousseau'nun genel irade kuram, hakk,nda bkz. TANNENBAUM, s.252-255.

⁴⁴ MARD N, Yeni Osmanl,, s.333.

⁴⁵ Nam,k Kemal: öHukukö, Bret, 19 Haziran 1872, ÖZÖN, s.63, 66; ARABACI, s.77; BORAN, s.252-258; YETK N, s.726-728.

⁴⁶ EYHUN, s.28.

Mardin'e göre Nam, k Kemal, böyle yapmak zorundayd., Böyle yapmam, olsayd., seküler nitelikli do al hukukun eriattan önce geldi ini kabul etmi olacakt., slami do al hukuk, yaln, zca eriata ve onun emretti i siyasi, iktisadi ve toplumsal çok özel görevleri içeren bir de i meze dayand, , için böyle olamazd., Bu de i mez olan hukuk, her konuda oldu u gibi bir eyin iyi veya kötü oldu unu da yaln, zca kendisi belirleyebilirdi. Dolay, s, yla eriattan önce gelen hiçbir ey olamazd.,⁴⁷ Nam, k Kemal'e göre, Müslümanlar için do al hukuk, Kuranda gösterilen ilahi adaletten ba ka bir ey de ildi.⁴⁸

Yukar, da da yer verildi i gibi, onun devlet kuram, nda, önce toplumun olu tu u (sivil toplum), daha sonra toplum üyelerinin birbirine zarar vermesini önlemek için de devletin ortaya ç, kt, , anla , lmaktad, r.⁴⁹ Ortaya ç, kan bu devlet, eriat, n/ do al hukukun uygulay, c, s, d, r. Devletin asli görevleri, hukuku uygulayarak adaleti egemen k, lmak⁵⁰ ve ilerlemeyi sa lamak oldu undan eriat, n uygulanmas, ndan bu anla , labilir.⁵¹ Bir ba ka ifadeyle devletin görevi, do al haklar, korumakt, r.⁵² Bu, Nam, k Kemal'ın devlet kuram, nda slami etkinin devam etti ini göstermektedir. Devletin ortaya ç, k, , konusunda seküler bir anlay, a sahip olsa da, bu, onun slam'ın siyaset kuram, n, n s, n, rlar, d, , na ç, kt, , anlam, na gelmemektedir. Nam, k Kemal'ın, devletin görevleri konusunda slami bir dü ünçeye sahip oldu u görülmektedir.⁵³

Yukar, daki aç, klamalardan anla , ld, , üzere, o, devlete, onu hükümetten farklı, k, lan özellikler atfetmemi , hükümetle devlet kelimelerini, birbirinin yerine konabilir ekilde kullanm, t, r.⁵⁴ Kendisinin ifadesiyle öHükümet veya devlet, halk, n böyle bir tevkili icra etmek art, yla bulundu u tavr, na denilir. Ümmet tabiri ise emr-i tevkilden kat' nazarla bir heyeti medeniyyenin mecmu'atunu ifade etmek için kullan, l, r.⁵⁵

Yukar, da da yer verildi i gibi Nam, k Kemal, iktidar, n kayna , n, biat kurumuna dayand, r. Ona göre bir ülkedeki insanlar toplan, p bir ki iyi sultan veya halife seçmek için bir sözleşme yaparlarsa, daha önceki yöneticinin hükmü kalmaz. Bu ifadeleriyle, halife/sultan ile halk aras, nda yap, lan bir sözleşme menin varl, , n, ileri sürmekte, slam hukukunda halifeyi/sultan, seçme yöntemlerinden birisi olan biat kurumuna gönderme yapmaktadır. Ancak slam hukukuna göre halife olma ko ullar, n, ta , yan herkesin halife olmas, mümkün de ildir. Hilafet sözleşmesi, Müslüman halkla halife olacak ki i aras, nda kar , l, kl, r, za, icap ve kabul beyanlar, yla kurulur. Bu sözleşme menin kurulu usûllerinden biri de biat, yani seçimdir. Bu yöntemle göre Müslüman bir ülkede seçme ehliyetine sahip olan ki ilere öehlül'-hal ve'l-akdö⁵⁶ denir. Halife olabilmek için aranan nitelikleri ta , yan bir kimseyi halife olarak seçme yetkisi yaln, zca bu ki ilere aittir. Bir ba ka ifadeyle, tüm Müslümanlar, n halife seçme yetkisi bulunmamaktadır. Örne in ilk halife Hz. Ebubekir bu yolla seçilmi tir. Oysa Nam, k Kemal'e göre, sultan veya halife halk, n tümü taraf, ndan seçilmelidir. O, halife/sultan, n seçiminde slami bir kavram olan biat,, Rousseau'nun geli tirmi oldu u halk egemenli i kuram, na oturtmak istemi tir.⁵⁷ Nam, k Kemal'e göre biat sözleşmesi, hem hükümdara/halifeye hem de halka sorumluklar yüklemektedir. Bu sözleşme göre ki iler, tebaa olarak sultan, n buyruklar, na boyun e mek, kendilerine dü en ödevleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Sözleşme menin gereklerine göre hareket etmeyenlere kar , hükümdar kendisine verilen yetkiyi kullanma ve görevlerini yerine getirmeleri için onlar, zorlama yetkisine sahiptir. Fakat bunun yan, nda, halk, n

⁴⁷ MARD N, Yeni Osmanl., s.324.

⁴⁸ AKYILMAZ, Gül: öBirinci Jön Türk Hareketinin (Yeni Osmanl, lar Cemiyeti) deolojisine Bir Örnek: Nam, k Kemal ve Fikirleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2 (1999), s.240.

⁴⁹ MARD N, Yeni Osmanl., s.323-324. Devletin ortaya ç, k, , sürecinde iki sözleşme menin oldu u görülmektedir. Bu konudaki dü üncelerini Locke'tan alm, gibi görünmektedir. MARD N, Yeni Osmanl., s.369. Locke'ın sözleşme kuram, nda birden fazla sözleşme bulundu u konusunda bkz. ENEL, 2014, s.371; TANNENBAUM, s.230.

⁵⁰ K, nal, zade Ali Efendi de devletin en önemli görevinin adaleti sa lamak oldu unu ve devletin ancak adaletle ayakta kalabilece ini belirtmi tir. Naima, K, nal, zade'nin devlette adaletin nas, l sa lanaca , ve önemi konusundaki dü üncelerini bn Haldun'dan ald, , n, ileri sürmü tür. OKUMU , s.153.

⁵¹ MARD N, Yeni Osmanl., s.345.

⁵² BERKES, Ça da la ma, s.284.

⁵³ ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1088.

⁵⁴ Arabac, oya göre Nam, k Kemal'ın bu görüşü ü, onun slam'da iktidarla devleti özde le tiren tarihsel tecrübenin etkisinden kaynaklanmaktadır. ARABACI, s.71.

⁵⁵ Nam, k Kemal, öBaç, Mülahazatö, ÖZÖN, s.132; MARD N, Yeni Osmanl., s.333.

⁵⁶ EL-ENSAR , Abdülhamid smail: öEhlül'-Hal ve'l-Akdö, Türk Diyanet Vakf, slam Ansiklopedisi, C.10, Ankara 1994, s.539-541.

⁵⁷ AKYILMAZ, s.240-241.

sözle meye uymas,n, bekleyen hükümdar,n da adil olmas, gerekir. Nam,k Kemal, hükümdarla halk aras,nda yap,lan sözle menin feshedilebilece ini kabul etmesine ra men bir isyan, direnme kuram, geli tirmemi tir. Bir ba ka deyi le, ona göre tebaan,n sultan, ve halifeyi isyan yoluyla devirme hakk, yoktur.⁵⁸

Her ne kadar halk,n isyan yoluyla halifeyi/sultan, devirme hakk,n,n olmad, ,n, dü ünse de, halk,n egemenlik yetkisi o kadar geni tir ki, isterse bu yetkisine dayanarak büsbütün devletin eklini de i tirerek bir cumhuriyet bile kurabilir. Ancak cumhuriyet, Osmanl, için uygun de ildir. Onun y,k,m,na neden olur.⁵⁹

III. DEVLET N SÜREKL L NE L K N GÖRÜ LER VE BUNUN Ç N ÖNGÖRDÜ Ü HÜKÜMET S STEM

A. Devletin Gerileme Nedeni

Devletin ortaya ç,k, , konusunda bn Haldun gibi dü ünün Nam,k Kemal, devletin ömrü konusunda ondan ayr,lmaktad,r.⁶⁰ Nam,k Kemal'e göre devlet, yasama ve yürütme erklerini içinde bar,nd,ran, bir manevi/tüzel ki idir.⁶¹ Tüzel ki i olan devlet için duraklama ya , yoktur.⁶² Bu ifadeleriyle de bn Haldun'un ökapal, döngüsel çökü ö⁶³ kuram,n, reddetmi olur. bn Haldun'un tav,r,lar kuram,na göre devlet, kurulu , egemenli in ahsile mesi, refah, duraklama ve y,k,l, dönemlerinden geçerek yakla ,k yüz yirmi y,l içinde y,k,l,r.⁶⁴ Nam,k Kemal, duraklama ve çökü görü üne kar ,, Ayd,nlanma⁶⁵ dü ünürlerinin de etkisiyle ilerleme görü ünü benimsemi tir.⁶⁶ Bir ba ka ifadeyle Nam,k Kemal'e göre devlet, do an,n gereklerine göre hareket ederse s,hhat kazan,r, güçlenir ve dünya döndükçe devam eder.⁶⁷ Bu dü üncesinde, Frans,z dü ünür Volney'den etkilenmi tir. Volney'e göre do a, kanunlar koymu tur. Bunlar, uygulamak insanlara dü mektedir. nsanlar, mahveden kendi delilikleridir, kurtaracak olan da kendi bilgelikleridir.⁶⁸ Volney'e göre do an,n kanunu udur: öMademki toplulu un ac,lar, h,rstan, cahillikten gelmektedir; birey ayd,n ve bilge olmad,kça; aralar,ndaki münasebetlerin, te kilatlar,ndaki kanunlar,n bilgisine dayanan adalet sanat,n, uygulamad,kça; ,st,rap çekmekten kurtulamayacaklard,r.ö⁶⁹ Bir ba ka ifadeyle Volney'e göre, insanlar bilge olmad,kça, do al hukukun gere i olan adaleti tesis etmedikçe ,st,raptan kurtulamayacaklard,r.⁷⁰ Osmanl, yöneticileri bu ilkeleri anlamad,klar,, do an,n yasas,na uymad,klar,, bask,c, ve adaletsiz olduklar, için devlet gerilemi tir. Nam,k Kemal'in ele ald, , temel sorunlardan belki en önemlisi Osmanl, Devleti'nin gerilemesi oldu undan, bu gerilemenin müsebbibi olarak yönetimin sonradan bozulmas, te hisi, kurtulu yolunda ona çok elveri li gelmi tir. öHasta Adamö ba l,kl, yaz,s,nda, öncelikle, çökmekte olan devleti bu durumdan kurtarmak için art,k bir ey yap,lamayaca , yönündeki kaderci dü üncelere kar , ç,km, , çözüm olarak öilerlemeö kar , ç,km, , çözümler olarak öilerlemeö dü üncesini ortaya atm, t,r.⁷¹ Nam,k Kemal, do al hukuk olarak adland,rd, , ey yani eriat uygulanmad, ,nda devletin geriledi ini göstermek için Montesquieu'nün *Romal,lar,n hti am, ve Çökü ünü* ve Volney'in *Harabeler*⁷² adl, kitab,n, çevirmeye kalk, m, t,r.⁷³

eriat ile do al hukuk aras,nda benzer yönler olmas,na kar ,n Nam,k Kemal, bu iki

⁵⁸ AKYILMAZ, s.241-242.

⁵⁹ BORAN, s.252-258; YETK N, s.726-728.

⁶⁰ Nam,k Kemal: öHasta Adamö, Hürriyet, 7 Kânunuevvel 1868, KUL, s.104.

⁶¹ KARA, s.64.

⁶² Nam,k Kemal, öHasta Adamö, KUL, 104; OKUMU , s.179; KARA, s.64.

⁶³ OKUMU , s.144.

⁶⁴ UYGUN, s.170-172.

⁶⁵ Ayd,nlanma konusunda bkz. YETK N, s.539-546; TOUCHARD, Jean: Siyasal Dü ünceler Tarihi, Çeviren: smail Yerguz, Isl,k Yay,nlar,, stanbul 2015, s.395-403.

⁶⁶ OKUMU , s.180.

⁶⁷ Nam,k Kemal, öHasta Adamö, KUL, s.104.

⁶⁸ KARA, s.51.

⁶⁹ de VOLNEY, Constantin François: Harabeler, Çeviren: Sâmim Kâz,m Akses, Milli E itim Bakanl, , Yay,nlar,, stanbul 1946, s.75. Volney'in bu ifadeleri Kant'ın ayd,nlanma tan,m,n, ça r, t,rmaktad,r. Ayd,nlanma konusunda bkz. Nejat Bozkurt, Immanuel Kant: Seçilmiş Yaz,lar, Çeviren: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, stanbul 1984, s.213-214.

⁷⁰ MARD N, Yeni Osmanl,, s.3496350.

⁷¹ Nam,k Kemal, öHasta Adamö, KUL, s.104-107; KARA, s.67.

⁷² Okandan, bu eseri çevirdi i konusunda emin de ildir. öf bu eseri dilimize çevirdi i bile söylenen í ö, OKANDAN, s.120.

⁷³ MARD N, Yeni Osmanl,, s.350-351. Klasik slam anlay, ,nda, eriat kurallar,ndan ayr,lma durumunda, devletlerin yok oldu u ileri sürülmü tür. KARA, s.50.

kavram aras,nda önemli farklar oldu unu gözden kaç,rm, gibidir.⁷⁴ Çünkü slam dü üncesi içinde Bat,l, anlamda bir do al hukuk kuram,n, bulundu unu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zaman,n ve mekân,n de i mesiyle birlikte tezahürü de i en, özü de i mez olan ve do adaki düzeni i aret eden baki bir ilahî yasan,n varl, ,n,n her iki dü ünce sisteminde kabul edilmesi, slam hukuk felsefesiyle do al hukuk ö retisi aras,nda baz, ortak hususlar bulunabilece ini elbette ortaya koymaktad,r. Ancak slam hukukunun temel ilkeleriyle do al hukukun temel ilkeleri (adalet, e itlik vb.) aras,nda belirli bir uyumdan söz edilse dahi, bu uyum s,n,r,l,d,r. Sorunun do al hukuk ve slam hukukunda ayn, ba lamda ve zeminde tart, ,ld, ,n, söylemek mümkün de ildir.⁷⁵ Belki de onun böyle dü ünmesinin nedeni, on yedinci yüzy,ldan itibaren Bat,da siyaset felsefesiyle teolojinin yava yava birbirinden ayr,ld, ,n,n fark,nda olmamas,⁷⁶ ve kendi zaman,ndaki do al hukuk kuram,n,n⁷⁷ uzant,lar,n, bilmemesidir.⁷⁸

Nam,k Kemal'ın do an,n gereklerine uygun davran,ld, , takdirde devletin sonsuza kadar ya ayaca , yönündeki yorumu, bn Haldun'ın, devletin mutlak bir biçimde sonunu öngören yakla ,m,ndan bütünüyle uzakt,r. Ayr,ca devletin varl, ,n, devam ettirmesi, hatta ilerlemesi noktas,nda çözüm üretmesi ve bunu da hukukla temellendirmesi bak,m,ndan önemlidir de. slam siyaset felsefesiyle temellendirdi i bu yakla ,m,n, Nam,k Kemal'ın anayasa taraftar, dü üncelerini me rula t,rd, , ve hatta kuramsal temelini olu turdu u söylenebilir.⁷⁹

Özetlemek gerekirse, Nam,k Kemal, devletin süreklili ini, do an,n gereklerine uygun bir yönetim biçiminde bulmaktayd,. Do an,n gereklerine uygun yönetim biçimi de, me veretin egemen oldu u, anayasal,, me ruti bir yönetimdi. Bat,l, dü ünürlerden etkilenerek geli tirdi i yönetim biçiminin incelenmesi, görü lerinin daha iyi anla ,lmas,na katkı sa layacaktır.

B. Öngördü ü Yönetim Biçimi

Yukar,da aç,kland, , gibi Nam,k Kemal, devletin devaml,l, , için do an,n gereklerine uygun davran,lmas, gerekti ini dü ünmektedir. Ona göre, do aya uygunluk ba lam,nda en önemli araçlardan biri yönetim biçimidir. Buna ba l, olarak da onun temel kayg,s,, devletin devam,n, sa layacak adil bir yönetim biçiminin olu turulmas,d,r. Padi ah,n gözetiminde olacak bu hükümet, slam hukukuna da uygun olacaktır,r. Kendi ifadesiyle öBizim kabul edece imiz devlet ekli,⁸⁰ Osmanl, Hanedân, idâresinde bulunacak Me rûf bir idâredir. Bu da usûl-i me veretin ve ûrâ-y, ümmetin tesisi ile kabildir. Biz buna slamiyet nâm,na dâhi muhtac,z.ö⁸¹

Bu ifadeleriyle Nam,k Kemal, slam tarihinde parlamentolu bir yönetimi savunan ilk Müslüman dü ünür olmu tur.⁸²

Osmanl, Devleti'nin kurtulu u için çok farklı görü lerin tart, ,ld, , bir dönemde Nam,k Kemal, gerekli olan yönetim biçiminin dayanaca , ilkeleri ara t,rm, t,r. Ancak önce hastal, ,n gerçek nedenini tespit etmeye çal, m, t,r. Ona göre hastal, ,n nedeni, devlet adam,n,n eksik olmas,, mal,n/paran,n eksik olmas,, askerin eksik olmas,, k,saca her eyin eksik olmas,d,r. Bu eksikliklerin kökeniyse bask,c,, keyfî yönetimdir. Nam,k Kemal'e göre, Osmanl,da hükümet vaktiyle d, ar,dan devlet yönetimine ili kin her türlü karar, veren bir görüntü arz etse de gerçekte s,n,r,l, bir hükümetti. Çünkü ulema karar vermekte (yasama), padi ah ve vezirler icra eylemekte (yürütme), halk elinde silahlarla bu icraya naz,r bulunmaktayd, (denetleme). Onun bu

⁷⁴ MARD N, Yeni Osmanl,, s.351.

⁷⁵ öZaman zaman ilahî iradede do an prensiplerin evrensel hukuk idesine ayk,r, dü tü ü zannedilse bile, bu, ya dinin esaslar,n,n iyi kavranmamas,ndan ya da tabiî hukuk prensiplerinin yanl, tan,mılanmas,ndan ve a ,r, mü abhasla t,r,lmas,ndan kaynaklanmaktadır.ö BARDAKO LU, Ali: öTabiî Hukuk Dü üncesi Aç,s,ndan slam Hukukçular,n,n stihsan ve st,slah Görü üö, Erciyes Üniversitesi lahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, 3, s.1256126.

⁷⁶ MARD N, Yeni Osmanl,, s.351.

⁷⁷ Do al hukuk konusunda bkz. WEBER, Max: Ekonomi ve Toplum, Çeviren: Latif Boyac,, Yar,n Yay,nlar,, stanbul 2012, C.2, s.232-239.

⁷⁸ Bu yakla ,m,na uygun olarak Nam,k Kemal, Bat, siyaset kavramlar,yla slami siyaset kavramlar, aras,nda kaynak, amaç ve iç tutarlı,k noktalar,nda ba lant, kurmu tur. MARD N, Yeni Osmanl,, 319; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1083-1107.

⁷⁹ KARA, s.51.

⁸⁰ Devlet ile hükümet aras,nda ayr,m yapmad, , burada da görülmektedir. Burada devlet ekli derken asl,nda hükümet eklini kastetmektedir. Çünkü burada devlete ait olan erklerin hangi organlar taraf,ndan kullan,laca ,n, ifade etmektedir. Bu anlamda devlet ekli monar i ya da cumhuriyettir. Bu kavramlar konusunda bkz. GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Esaslar,, Ekin Kitabevi, Bursa 2015, s.173-181.

⁸¹ KARA, s.66.

⁸² EYHUN, s.30.

ifadelerine dayanarak Mardin, Nam,k Kemalın kendisinin, öOsmanl, z,mnî sözle mesiö dedi i eyin fark,nda oldu una dikkat çekmi tir. öOsmanl, gelene ini sürdüren model, tek idi. Siviller ikâyet eder (imdi gazete makaleleri vas,tas,yla), din adamlar, onlar,n protestolar,na hakl,l,k sa lar, camilerde Cuma vaazlar,yla ho nutsuzlu u yayarlar ve askerler de rejimi devirmek için gerekli gücü elde ederlerdi.ö⁸³ Bir ba ka ifadeyle ona göre, Osmanl, klasik dönem yönetim sistemi d, ar,dan otokrasi gibi görünse de asl,nda uleman,n yasama i levini, padi ah ve vezirlerin yürütme i levini yerine getirdi i, yeniçerilerce temsil edilen silahl, halk,n ise yürütmenin etkinliklerini denetledi i bir me ruti yönetimdi.⁸⁴ Ona göre öDevleti Aliyye ta yeniçeriler kalk,ncaya kadar yine irade-i ümmet ve binaenaleyh usulü bir nevi me veretle idare olunurdu. Mebûsana verece i hakk-, nezareti ahali biñ-nefis kendi icra ederdi. Her k, la baya , bir silah, Meclis-i ûrâ-y, Ümmet hükmünde idi.ö⁸⁵ K,sacas,, Vakay, Hayriyeöye kadar padi ah,n otoritesi, ulema ve yeniçeriler taraf,ndan s,n,rlanmaktayd,.⁸⁶ Gerçekten ona göre, yeniçeriler ortadan kald,r,l,ncaya kadar Osmanl,öda me veret anlay, , geçerliydi. Öngördü ü yönetim biçiminde ûrâ-y, Ümmet taraf,ndan yerine getirilecek olan yürütmeyi denetleme i levi bizzat halk taraf,ndan kullan,lmaktayd,.⁸⁷ Bir görü e göre Nam,k Kemal, klasik Osmanl, düzenini bir çe it Polybiosçu karma yönetim olarak kabul etmektedir. Bu karma yönetimin ortaklar,, ulema, halk/askerler ve sultanla vezirlerinden meydana gelmektedir.⁸⁸

O, bir anlamda ad, konmam, olsa da, Tanzimat öncesi Osmanl,öda olgusal olarak bir güçler ayr,l, ,n,n var oldu unu ileri sürmü tür. Bir ba ka ifadeyle Nam,k Kemal, Osmanl,ñ,n klasik dönemde bir tür temsilî yönetime sahip oldu unu göstermeye çal, m, t,r.⁸⁹

Ya ad, , dönemde ise durum daha farklıdır. Bu dönemde Nam,k Kemalö göre Bâb,ali kanun yap,yor, Bâb,ali hükmediyor, Bâb,ali uyguluyor, Bâb,ali denetliyordu.⁹⁰ Gerçekten de bu dönemde, tüm yetkiler Bâb,aliñin eline geçmi ti.⁹¹ Burada Bâb,aliñden kas,t Tercüme Odas,ñda ve Bat,öda yeti mi diplomat-pa alard,r. Abdülmecidñn öfiktifö saltanat,, Abdülazizñn ilk döneminde de devam etmi ve de i iklik Âli ve Fuat Pa añ,n ölümünden sonra ba lam, t,r.⁹² Nam,k Kemalö göre, iktidar,n tek elde toplanmas, keyfî yönetime yol açm, , bu da devletin kötü yönetilmesine, dolay,s,yla çökü üne neden olmu tur. Halka eski özgürlü ü geri verildi inde, eri hükümet kuruldu unda devlet hastal,ktan kurtulacakt,. Bir ba ka ifadeyle hastal,ktan kurtulman,n yolu, eri kanunlara dönmekten, güçler⁹³ ayr,l, ,n, uygulamaktan ve özgürlük içinde me rutiyeti gerçekle tirmekten geçmekteydi.⁹⁴ Bu nedenle, kanun yapma yetkisinin hükümetten al,narak bir meclise verilmesi, böylece temsil sisteminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Temsil sistemini desteklemek için, Gülhane ve Islahat Fermanlar,n,n birle tirilmesini ve yeniden gözden geçirilmesini istemi tir. Bu düzeltici faaliyet, o tarihte mevcut yabanc, anayasalardan esinlenecekti. Bu esinlenmeye kar ,n Osmanl,ñ,n yeni anayasas,, slam hukukuyla uyumlu olmalıyd,. Bununla birlikte Osmanl,öda anayasal (me rufî) yönetimin kurulmas,, bir yenilik olmazd,. Çünkü idari denetim mekanizmas,n, kurmak, yaln,zca, kinci Mahmutñn merkezile tirme hareketlerinden önce Osmanl,öda geçerli olan ve yeni bürokrasinin do u uyla sona eren yönetim tarz,n,n saf ve zarif hale getirilmesi anlam,na gelmekteydi.⁹⁵ Me vereti aç,klarken de daha ziyade slamiyetñn ilk dönemlerine göndermede bulunmu tur.⁹⁶ Çünkü ona göre slamöda zaten me rutiyet vard,r, önemli olan onu kullanmakt,r.

⁸³ MARD N, öOsmanl, Bak, Aç,s,ndan Hürriyetö, s.117.

⁸⁴ Nam,k Kemal, öHasta Adamö, KUL, s.105, 106; MARD N, Yeni Osmanl,, s.344, B RAND, s.49.

⁸⁵ Nam,k Kemal: öUsul-i Me veret Hakk,nda Mektuplar-Iö (Mektuplar-I), Hürriyet, 14 Eylül 1285, KUL, s.161; B RAND, s.49.

⁸⁶ EYHUN, s.30.

⁸⁷ BORAN, s.257.

⁸⁸ KUTLU, Aydo an: öCumhuriyet Kavram, ve Türkiyeödeki Evrimiö, Yay,mılanmam, Yüksek Lisans Tezi, AÜ, SBE, Ankara 2011, s.98.

⁸⁹ LEWIS, 2008, s.199.

⁹⁰ Osmanl,öda merkezi hükümetin yeniden yap,land,r,lmas, ve güçlendirilmesi konusunda bkz. EYHUN, s.18.

⁹¹ BERKES, Ça da la ma, s.284.

⁹² T MUR, Taner: Yak,n Osmanl, Tarihinde Ayk,r, Çehreler, mge Kitabevi, Ankara 2017, s.115. Kuntayñn aktard, ,na göre öAbdülazizñn te kilats,z saray, Âli Pa añ,n Bâb,aliñi, kona , , yal,s, kadar hafiyeli de ildi ve padi ah, adeta, sadrazam,n,n muhitindeydi. Âli Pa a öldü ü zaman Aziz, imdi padi ah oldum, diyecekötir. KUNTAY, s.251.

⁹³ Nevin: öNam,k Kemalöde Özgürlük Fikriö, Do umunun Yüzellinci Y,l,nda Nam,k Kemal, Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, Ankara 1993, s.97; KARA, s.67-68.

⁹⁴ ÖNBERK, s.97; KARA, s.68.

⁹⁵ Nam,k Kemal, öMektuplar-Iö, KUL, 162-164. MARD N, Yeni Osmanl,, s.343; KARA, s.68.

⁹⁶ EYHUN, s.30.

Nitekim Nam,k Kemal, Kanun-i Esasînin hazırlanma safhasındaki çabaları, büyük ölçüde örneğin kaynağından örneklerle beslemiştir.⁹⁷ Aslında istediği şeyin klasik Osmanlı dönemi yönetim biçiminin Batıdaki gelişmeleri, burada yeniden düzenlenmesinden ibaret olduğunu anlamaktadır.

Nam,k Kemal, yeni bir yönetim biçimi önermeye çalışırken, örneğin muazzama önemden muntazamlar, olarak söz ettiği İngiltere, Almanya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni incelemiştir. Bu inceleme sonucunda, Fransa'nın ikinci imparatorluk Anayasasında yer alan sistemin örnek alınabileceği kanaatine ulaşmıştır. Çünkü Amerika cumhuriyettir. İngiltere ile Almanya'da da zedeğân var, onlar bize numune olamaz; kâla kâla elde Fransa kalır.⁹⁸ Fransız yönetimini örnek alacak kabiliyetin bizde olup olmadığına sorusuna cevaben, Osmanlı'nın Fransa'dan daha özgürlükçü bir anayasayla bile idare olunabileceğini ileri sürmüştür. Çünkü Fransız halkı, yurduna bağlı olmakla birlikte yeniliğe eğilimlidir. Yeteri kadar özgür bırakılınca zaptolunamaz. Büyük cumhuriyetten beri otuz-kırk türlü hükümet oluşturdular, hepsini bozmuşlardır. Savaşlarda birkaç milyon insanı kaybetmiştir. Fransız halkı, nihayet Üçüncü Napolyon'un idareyi ele almasıyla özgürlükünü ahlak gerektirdiği şeylerle düzeltmiş ve mutluluğa ulaşmıştır.⁹⁹ Böyle bir anayasa Fransa'ya, huzura ve mutluluğa kavuşturdu. Buna göre, Osmanlı'ya da refah ve mutluluğa kavuşturabilirdi.¹⁰⁰ Yine Fransız anayasası, Osmanlı için denetim ve dengelerin en uygun biçimini içermektedir.¹⁰¹

Dünyadaki yönetim biçimini şu şekilde ifade etmiştir: "Sözün doğrusu mülkümüzde hâkim biziz, hepimizin hükümeti tiraki vardır. Fakat hükümetin emri icrasını, bîat, me'rûta ile âl-i Osman'a tevdi etti; daima âl-i Osman'ı isteriz, daima idare-i me'rûta talebindeyiz."¹⁰² Bizim kabul edeceğimiz devlet ekli, Osmanlı, Hanedan, idâresinde bulunacak Me'rûfî bir idâredir. Bu da usûl-i me'rûtin ve ürû-yü, ümmetin tesisi ile kabildir. Biz buna salâmiyet nâm,na dâhi muhtacız.¹⁰³ Böylece, yukarıda ifade edildiği gibi, devlet biçimi olarak cumhuriyeti reddetmiştir.¹⁰⁴ Hatta cumhuriyet kurmanın kimsenin aklına gelmeyeceğini ve cumhuriyetin Osmanlı'ya, batıya, ileri sürmüştür. Bunlar, ifade ederken başlangıçta salâmın bir çeşiti cumhuriyet olduğunu da yer vermiştir.¹⁰⁵ Bu ifadelerinden açıkça devlet biçimi olarak monarşiyi önerdiği anlaşılabilir. Me'rûtiyeti önerdiği için hükümet biçiminin parlamenter sistem olacağı, açıktır.¹⁰⁶ Bu sistemde yürütme organı, padişah ve vekillerden meydana gelecektir. Fakat padişahın konumu, Fransa imparatorununkinden farklı olacaktır. Sorumluluğun bir kısmını hükümetten alarak imparatora veren ve imparatoru yalnızca halka karşı sorumlu tutan Fransız yönetim biçimi, Osmanlı için uygun değildir.¹⁰⁷ Buna ek olarak İngiltere'de olduğu gibi hükümdar, bütünüyle sorumsuz tutan ve tüm sorumluluğu bakanlar kuruluna veren bir yönetim biçimi de benimsemezdi.¹⁰⁸ Ona göre eriat ve Osmanlı'ya uygun olan yönetim biçiminde, padişah kendi görevlerinden, vekiller kendi görevlerinden sorumlu olmalıdır. Zira padişah, öf vâzife-i adaletin icrasına erkan memurdur.¹⁰⁹ Mardin'e göre, Nam,k Kemal bu düşünceleriyle padişahın da yasalarla sınırlanmasını istemiştir.¹¹⁰

Nam,k Kemal, yönetim biçimini oluştururken, hükümetin hedeflerini dikkate almıştır. Ona göre, hükümetin/yönetimin iki aslî hedefi vardır. Bunlar, adaletin icrasını ve ilerlemenin

⁹⁷ SEV L, Hülya Küçük, Ötarih ve Terakki Döneminde İslamcı Hareketi (1908-1914), Yayınlanmamış, Doktora Tezi, AÜ, SBE, Ankara 2005, s.24.

⁹⁸ Nam,k Kemal, Mektuplar-I, KUL, s.162.

⁹⁹ Nam,k Kemal, Mektuplar-I, KUL, s.162-163.

¹⁰⁰ ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1096.

¹⁰¹ MARD N, Yeni Osmanlı, s.345.

¹⁰² Nam,k Kemal, Mektuplar-I, KUL, s.161.

¹⁰³ KARA, s.66.

¹⁰⁴ Nam,k Kemal, Veâvirhümö, KUL, s.152; KARA, s.65.

¹⁰⁵ Nam,k Kemal, Mektuplar-I, KUL, s.159.

¹⁰⁶ Nitekim önerdiği yönetim biçimi Okandan tarafından, parlamenter sistem olarak nitelendirilmiştir. OKANDAN, s.125.

¹⁰⁷ Kanun-i Esasîde padişahın yetkilerinde herhangi bir kısıtlamaya gidilmezken hukuki konumu 4. maddede şu şekilde ifade edilmiştir: "Zat, hazret-i padişahi hasbel hilâfe dini salâm, hamisi ve bilcümle tebai osmaniye'nin hükümdarı ve padişahıdır. ÖZÜBÜYÜK, ref/K L, Suna: Türk Anayasa Metinleri: 1839-1980, AÜ, SBF Yayınları, 2. Bas., Ankara 1982, s.27.

¹⁰⁸ Nam,k Kemal, Veâvirhümö, KUL, s.152; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1096; KARA, s.65.

¹⁰⁹ Nam,k Kemal, Mektuplar-I, KUL, s.164; MARD N, Yeni Osmanlı, s.346.

¹¹⁰ MARD N, Yeni Osmanlı, s.346.

sa lanmas,d,r.¹¹¹

Hükümetin adalete uygun davranmas,n, sa laman,n ise iki yolu vard,r. Birincisi, devlet yönetimi ve bireyleri ilgilendiren tüm kanun ve benzeri düzenlemelerin aç,k ve herkes taraf,ndan bilinebilir olmas,d,r. Bunun günümüzdeki kar ,l, ,, idarenin kanunili i ilkesidir. kincisi ise me verettir.¹¹² Bir ba ka ifadeyle me ruti yönetimdir.

Yukar,da yer verilen hedefler ancak effaf bir kanun yapma süreciyle, kat,l,mıla ve hesap vermeyle yerine getirilebilir. A a ,da incelendi i gibi öngördü ü yönetim sisteminde yer verdi i organlar bunlar, sa lamaya dönüktür.

Yukar,da da aç,kland, , gibi Frans,z yönetim biçimini dikkate alarak yürütme d, ,nda üç organdan olu an bir yap, öngörmü tür. Bu organlar, Meclis-i ûrâ-y, Devlet, Meclisi ûrâ-y, Ümmet ve Senatoødur.¹¹³ Nam,k Kemal, Frans,z yönetim biçimini oldu u gibi almam, , onu Osmanl, toplum ve devlet yap,s,na uyarlamaya çal, m, t,r. Gerçi o, hiçbir kurumun, dü üncenin Bat,ødan oldu u gibi al,nmas,na taraftar de ildir. Nam,k Kemal, yönetim biçimi konusundaki dü üncelerini Osmanl, geleneklerine ve eriaata dayand,rm, t,r.¹¹⁴

Nam,k Kemalø göre ad, geçen organlar,n görev ve yetkileri k,saca öyledir:

İki, hükümetin kanunlar,n ve idarenin nizamnamesini haz,rlamak ve devlet yönetiminde ortaya ç,kabilecek sorunlar, çözmek üzere Meclisi ûrâ-y, Devlet. kincisi, Meclisi ûrâ-y, Devletçe haz,rlanan kanun tasar,lar,n, kabul veya reddetmek, devlet bütçesini denetlemek/inceleme üzere Meclisi ûrâ-y, Millet. Üçüncüsü, devletin nizam,n,, milletin özgürlü ünü korumak, ilan,ndan önce kendisine sunulan kanunlar, incelemek ve kabul etmek veya reddetmek üzere Senato.¹¹⁵ Nam,k Kemal, güçler bir elde topland, ,nda mutlak iktidar,n ortaya ç,kt, ,n, dü ündü ünden, bunlar, birbirinden ay,rmak istemi tir.¹¹⁶ Zaten Nam,k Kemalø göre, yukar,da aç,kland, , gibi, tüm güçlerin bir elde toplanmas,, do an,n gereklerine ayk,r,d,r.

Önemlerinden dolayı, bu üç organ a a ,da farklı, ba l,klar alt,nda incelenmektedir.

1. Meclis-i ûrâ-y, Devlet

Üyeleri padi ah taraf,ndan atanacak olan ûrâ-y, Devlet, k,rk-elli ki iden olu acakt,r. Bu meclisin görevi, hükümet kanunlar,n ve idareye ili kin nizamlar, haz,rlamak ve idarenin i lerinin görülmesinde ortaya ç,kan sorunlar, çözmektir. Kanunlar, ûrâ-y, Ümmetø veya Senatoøya sunuldu unda yap,lacak ele tirileri, yöneltile sorular, devlet nam,na bu meclis üyelerinden biri cevapland,racakt,r. Bu ki iyi padi ah belirleyecektir.¹¹⁷

Nam,k Kemalø göre 1868øde kurulan ûrâ-y, Devlet, yeni düzenin en sorunlu kurumudur. Çünkü ûrâ-y, Devletøn yap,s, son derece zay,ft,r. Bunun nedeni, Osmanl,øda iyi hukuk e itimi alm, , yeteri kadar ki inin bulunmamas,d,r. Oysa Fransaøda, ûrâ-y, Devletøte görevli yeterli say,da uzman hukukçu bulunmaktad,r. Fransaøda anayasa konusunda yap,lan esas ey, önceki anayasa üzerinde küçük de i iklikler yap,lamak suretiyle mevcut anayasan,n daha iyi bir duruma getirilmesinden, bir tadilattan ibarettir. Osmanl,øda yaz,l, bir anayasa bulunmad, ,ndan ûrâ-y, Devletøn görevi, s,f,r,ndan bir anayasa yapmakt,r. Nam,k Kemal, bir anayasa yapmak için rahat,l,kla bir heyet olu turulabilece i kan,s,ndad,r. Avrupaøya yaranmak için farklı, mezhep mensuplar,ndan ki iler aranaca ,na stanbuløda, ayr,cal,kl, eyaletlerde, vilayetlerde bulunan âlimler ve ak,l sahipleri gerekti i gibi ara t,r,l,rsa muntazam bir anayasa yapmak için yeterince insan bulunabilir.¹¹⁸

2. Meclis-i ûrâ-y, Ümmet

Kanun yapmak, bir tüzel ki i olan devletin iradesi, kanunlar, uygulamak ise devletin

¹¹¹ MARD N, Yeni Osmanl,, s.345. Yasama, yarg,, maliye, e itim, askeri, maarif, d, i leri, vilayet yönetimleri, ticaret, ula t,rma, zab,ta konular,nda yap,lmas, gerekenler hususunda bkz. Nam,k Kemal: ø darece Muhtaç Oldu umuz Tâdilâtø, Bret, No. 33, 17 Te rinievvel 1872; ÖZÖN, s.152-159.

¹¹² SEV L, s.24.

¹¹³ MARD N, Yeni Osmanl,, s.345.

¹¹⁴ ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1097; KARA, s.65.

¹¹⁵ Nam,k Kemal, øMektuplar-I-II-III-IV-Vø, KUL, 159-185; KARA, s.66.

¹¹⁶ B RAND, s.35.

¹¹⁷ Nam,k Kemal: øUsul-ü Me veret Hakk,nda Mektuplar-IIø (Mektuplar-II), Hürriyet, 21 Eylül 1285. KUL, s.155; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1097.

¹¹⁸ Nam,k Kemal, øMektuplar-IIø, KUL, s.155, ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1097.

fiilleri hükmündedir. Bunlar, n her ikisi ayn, elde olursa, hükümetin hareketleri, ihtiyar-, mutlaktan kurtulamaz. ûrâ-y, Ümmetø bunun için ihtiyaç vard,r.¹¹⁹ Fransa'daki *Cour Legislative* denilen kanun koyucu meclise kar ,l,k gelen bu meclisin üyeleri, re it Osmanl, vatanda , erkekler aras,ndan alt, y,l için seçilecektir. Nam,k Kemal, kimi çevrelerden yükselen ököylülerin seçme konusunda muktedir olmad,klar,ö yönündeki itirazlar, kabul etmemi tir. Çünkü Osmanl, halk, ak,ll,y, deliden, âlimi cahilden, adili zalimden ayr,t etme yetene ine sahiptir.¹²⁰ Osmanl, halk, düzeyinde olmayan baz, yerlerde¹²¹ dahi meclisler bulunmaktad,r.¹²²

Yukar,da da belirtildi i gibi ûrâ-y, Ümmetø, gayrimüslimler de dâhil olmak üzere gerekli artlar, ta ,yan her Osmanl, tebaas, seçilebilir. Seçme konusunda da Müslim, gayrimüslim aras,nda bir fark bulunmamal,d,r.¹²³ Bu konuda Nam,k Kemal'ın en büyük dayanaklar,ndan biri, Âl-i mrân Suresinin 159. ayetinde yer alan ve öi hakk,nda onlara dan, ö¹²⁴ anlam,na gelen, *øve âvir hüüm fil emrø* ifadesi olmu tur. Ayette yer alan *øhümø* yani öonlarø zamiri, me rutiyet tart, malar, esnas,nda üzerinde çok durulan kavramlardan biri olmu tur. Bu tart, ma sürecinde, baz, ayd,nlar buradaki *hüüm* ifadesinin içerisine Osmanl, tebaas, aras,nda etnik ve dini ayr,m gözetmeksizin herkesi dâhil ederken, baz, ayd,nlar bu zamirin yaln,zca Müslümanlar, kapsad, ,n, ileri sürmü lerdir.¹²⁵

Yeni Osmanl, dü üncesine uygun olarak *hüüm* zamirinin içine gayrimüslimleri de dâhil eden Nam,k Kemal, din, ,rk, dil ve mezhep fark, dikkate al,nmaks,z,n herkesin Osmanl, kimli i alt,nda ya amas,n, ve bunlar,n ûrâ-y, Ümmetøte temsil edilmesini savunmu tur.¹²⁶ Vatanseverlik anlay, ,n,n temeli olan *slamøa* yapt, , yo un vurguya kar ,n gayrimüslimleri vatan kurgusunun d, ,nda b,rakmam, t,r.¹²⁷ Asl,nda onun bu yaz,lar,ndan daha önce 1856'da ilan edilen Islahat Ferman,, ilke olarak, din fark, gözetmeksizin tüm tebaan,n e itli ini kabul etmi ve tebaan,n askeri ve sivil kamu hizmetlerinde; adalet, vergi ve e itim gibi alanlarda tam e itli ini tan,m, t,r.¹²⁸

Nam,k Kemal, yetmi iki dil konu an bir halk,n mecliste nas,l toplanabilece i yönündeki ele tirilere memleket meclislerini örnek vermi tir. Nas,l bu meclislerde resmi dil kullan,l,yorsa ûrâ-y, Ümmetøte de ayn, ekilde resmi dil kullan,lacakt,r. Böylece milleti, mezhebi dikkate al,nmaks,z,n devletin resmi dilini konu abilen üyelerden olu an bir mecliste ayr,l,k söz konusu olmayacakt,r. Böylece resmi dilin önemine ve birle tiricili ine vurgu yapt, , görölmektedir.¹²⁹ Asl,nda o, düzgün bir e itimin Osmanl,ø,n,çe itli ögeleri aras,ndaki kültürel farklar, azaltaca ,n, dü ünümü tür. Bu e itim, yeni neslin zihnine vatanseverlik a ,lamay, amaçlayan tek tip bir müfredattan meydana gelecekti.¹³⁰

Nam,k Kemalø göre, kanun önünde e itlik sa lanabilirse farklı, unsurlar taraf,ndan din ve dil farklar,na yap,lan vurgu azalabilirdi. Bunlara ek olarak, tüm tebaan,n siyasi ve ki isel haklar, güvenceye al,n,rsa bu da bütünle meyi desteklerdi. Böylece imparatorluktaki ayr,l,kç, hareketler ve d, müdahaleler önlenebilir ve devlet y,k,lmaktan kurtulabilirdi.¹³¹

¹¹⁹ Nam,k Kemal, *øve âvirhümø*, KUL, s.153.

¹²⁰ Nam,k Kemal, *øMektuplar-IIø*, KUL, s.167; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1098.

¹²¹ Karada ø, M,s,rø ve S,rbistanø örnek vermi tir *øve âvirhümø*, KUL, s.158; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1102.

¹²² BORAN, s.261-264; YETK N, s.729.

¹²³ Asl,nda Tanzimat'ın temel ilkelerinden biri, imparatorlu un tüm tebaas,n,n, dini aidiyetlerden ba ,ms,z bir biçimde, Osmanl, olarak say,lmas, oldu undan meclis üyeli inin dini aidiyetlere dayanan kotalarla olu turulmas, tasavvur edilemezdi. Fakat gayrimüslim topluluklar,n imparatorlukta yeterli temsil edilmemesi sorununa bir çözüm bulunmas, gerekiyordu ve sonunda bu sorun Avrupa'daki eyaletlere gere inden fazla temsilci hakk, tan,narak çözülmü tür. EYHUN, s.32.

¹²⁴ Kur'ân-, Kerim, Diyanet leri Ba kanl, ,, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/452/159-ayet-tefsiri>, (Eri im tarihi: 12.07.2019).

¹²⁵ Bu tart, malar için bkz. TEK N, Yusuf: øOsmanl,da Demokrasi Tart, malar,n,n Milad, Olarak Me rutiyet Öncesi Tart, ma Platformuø, AÜ SBF Dergisi, 55(3), 2000, s.152-155; OKTAY, Cemil: Hum Zamirinin Serencam,, Ba lam Yay,nlar,, stanbul 1991; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1089.

¹²⁶ ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1089.

¹²⁷ EYHUN, s.29. Nam,k Kemal Midilliøte mutasarr,f olarak görev yaparken Müslümanlar,n ve H,ristiyanlar,n birlikte e itim gördükleri Osmanl,l,k ölküsünü gerçekle tirecek okullar açm, t,r. KAPLAN, Nam,k Kemal, s.102.

¹²⁸ EYHUN, s.27.

¹²⁹ ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1102.

¹³⁰ EYHUN, s.29-30.

¹³¹ B RAND, Kâm,ran: øAyd,nlanma Devri Devlet Felsefesinin Tanzimatta Tesirleriø, Kâm,ran Birand Külliyyat, (1-3), Akça Yay,nlar,, Ankara 1998, s.5-75.

Bu meclisin özel görevleri aras,nda ûrâ-y, Devletân haz,rlad, , yasa tasar,lar,n, kabul veya reddetmek, devlet bütçesini denetlemek bulunmaktad,r. Bu noktada kamu harcamalar,n, denetlenmesinin önemine dikkat çekmi tir. Ona göre Osmanl,da daha önce me veret usulü kabul edilmi ve ûrâ-y, Ümmet kurulmu olsayd,, kamu harcamalar, denetlenmi olaca ,ndan hazine bu hale gelmezdi.¹³² Bu ayn, zamanda, Nam,k Kemalân idarenin denetimini ne kadar önemsemi ini göstermektedir.¹³³

Meclis ba kan,, bir y,l için meclis üyeleri aras,ndan seçilecektir. Yürütmenin içinde yer alan bakanlar meclis ba kan, olamayacaktır.¹³⁴ Bu, yasamayla yürütmenin ayr, olmas,n, bir gere idir.

Ona göre, ûrâ-y, Devletân haz,rlad, , kanun taslaklar,n, ûrâ-y, Ümmet taraf,ndan kabul edilmesiyle, yasama yetkisiyle yürütme yetkisi birbirinden ayr,lm, olacak böylece ümmetin görü leri ortaya ç,kacak, yasaman,n ve yürütmenin uygulamalar, me ru hale gelecektir. Bütçeyi ûrâ-y, Ümmetân incelemesi sayesinde herkes verdi i paran,n nereye gitti ini ö renecek ve böylece israf azalacaktır.¹³⁵ Nam,k Kemalø göre halkta mevcut idareye kar , a ar, düzeyde bir nefret ve güvensizlik vard,r. Resmi a ,zlardan ç,kan her eyi halk bir aldatma olarak görmekte ve bunlara inanmamaktad,r. Usulü me veretle birlikte devlete olan güvensizlik de ortadan kalkacaktır.¹³⁶

Ona göre, yasama gücünün kullan,mas,nda eriat,n hükümleri bir s,n,rlama getirmektedir. Dolay,s,yla kanunlar,n, eriat,n hükümlerine uygun olarak yap,lm,as, gerekmektedir. Çünkü Osmanl,ın içinde bulundu u çökü , eriat,n hükümlerine uymamaktan do mu tur. Devletin bu durumdan kurtulmas, ancak slami esaslar,n üstün k,l,nmas,yla, bunlar,n üstün hukuk düzeni olarak kabul edilmesiyle mümkündür.¹³⁷

Meclis-i ûrâ-y, Devlet ve Meclis-i ûrâ-y, Ümmetân ard,ndan Senatoya ili kin aç,klamalarda bulunmu tur.

3. Senato

Döneminin tüm me ruti monar ilerinde oldu u gibi Nam,k Kemal de öngördü ü sistemde Senatoya yer vermi tir. Hatta me ruti monar ilerde bu tür bir organa ihtiyaç duyuldu unu güçlü bir biçimde savunmu tur.¹³⁸ Senato, üç s,n,f üyeden olu acakt,r. İlk s,n,f, hanedan mensuplar,ndan olu acakt,r. Hanedan mensuplar, on sekiz ya ,na girince Senato üyesi olacaklard,r. Fakat Senatoada fiilen bulunabilmeleri için padi ah,n iradesi gereklidir. kinci s,n,f, dinlerin reisleri, mare aller ve kaptan pa alardan, üçüncü s,n,f ise sultan,n kendi takdirine göre seçti i ki ilerden olu acakt,r.¹³⁹ Fransaada oldu u gibi tüm Senato üyelerinin devlet ba kan, taraf,ndan seçilmesini Osmanl, için uygun bulmam, t,r.¹⁴⁰

Senato, yasamayla yürütme aras,nda bir düzeltici gücün incelemesine duyulan ihtiyaçtan do mu tur. Anayasay, korumak ve gerekiyorsa anayasada de i iklik yapmak Senatoanın görevleri aras,nda yer almaktadır.¹⁴¹ Kanunlar,n ilan olunabilmesi için Senatoaya sunulmas, gerekir.¹⁴² Burada Senatoyu özgürlüklerin ve anayasan,n koruyucusu tayin etmesi dikkat çekicidir. Zaten esas itibariyle güçleri ay,rmas,n, nedeni de özgürlüklerin korunmas,d,r. Bu yakla ,m, Nam,k Kemalân genel olarak hayata ve siyasete bak, ,yla uyumludur.

Senato, kanunlar,n anayasaya uygunlu unu da inceleyecektir. Fakat bu inceleme belli hususlarla s,n,rl,d,r. Bu hususlar unlard,r: Usul-ü mezhep, ahlak, mezhep özgürlü ü, ki i özgürlü ü, mahkeme önünde herkesin e itli i ilkesi, ülkenin korunmas,, emlâkin sald,r,lardan korunmas,, hâkimlerin azledilmesinin yasaklanmas,. Bu incelemeyi yaparken padi ahtan onay

Ankara 1955, s.249.

¹³² Nam,k Kemal, öVe âvirhümö, KUL, s.156; KARA, s.64.

¹³³ GÖÇGÜN, s.206; KARA, s.64.

¹³⁴ Nam,k Kemal, öMektuplar-IIö, KUL, s.169; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1097.

¹³⁵ Nam,k Kemal, öMektuplar-IIö, KUL, s.168; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1099.

¹³⁶ Nam,k Kemal, öVe âvirhümö, KUL, s.156-157.

¹³⁷ OKANDAN, s.123.

¹³⁸ Nam,k Kemal, öMektuplar-Vö, KUL, s.182.

¹³⁹ Nam,k Kemal, öUsul-ü Me veret Hakk,nda Mektuplar-IVö (Mektuplar-IV), Hürriyet, 12 Te rinievvel 1285, KUL, s.179. ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1099.

¹⁴⁰ Nam,k Kemal, öMektuplar-Vö, KUL, s.182.

¹⁴¹ Nam,k Kemal, öMektuplar-IVö, KUL, s.181.

¹⁴² Nam,k Kemal, öMektuplar-IVö, KUL, 179; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1099

almas, gerekmemektedir. Anayasay, yorumlama yetkisi de Senatoya aittir. Bu konudaki kararlar, kesindir.¹⁴³ Nam,k Kemal'e göre Senatoya ihtiyaç duyulmas,n,n di er nedenleri unlard,r: ûrâ-y, Ümmet'e kanunlar,n görü ülmesi esnas,nda mebuslarla memurlar aras,nda ç,kan uyu mazl,klar Senato taraf,ndan çözüme ba lanacakt,r. Bir ba ka ifadeyle, böyle bir uyu mazl,k durumunda Senato, hakem görevi görecektir.¹⁴⁴ Sadrazam veya milli savunma bakan, gibi güçlü ki ilerin ûrâ-y, Ümmet'i da ,tma ihtimaline kar , Senatoya ihtiyaç vard,r. Çünkü hanedan üyelerinin, uleman,n, mü irlerin bulundu u bir Senatoya sald,rmaya kimse cesaret edemez. Hükümetin uygulamalar,n, veya genelin yarar,na olacak konularda hükümete kanun önerilerinde bulunmak da Senato'nun görevleri aras,nda yer almaktad,r.¹⁴⁵

Bir görü e göre, Nam,k Kemal'in me ruti yönetim tezinin o dönem ko ullar, içinde en zay,f noktas,, ûrâ-y, Ümmet içinde yer alacak H,ristiyan temsilcilerin durumu ve onlar,n statülerinin eri yorumuydu. O, H,ristiyanlar,n yasama gücü üzerindeki a ,rl, ,n, hafifletmek için halk, temsil etmeyen Senato türü bir meclise müracaat etmek zorunda kalm, t,r.¹⁴⁶ Bu görü ün isabetli oldu u söylenemez. Çünkü o zamanki Osmanl, nüfus yap,s, dikkate al,nd, ,nda ûrâ-y, Ümmet içinde Müslüman temsilciler ezici ço unlukta olacakt,.¹⁴⁷ Ayr,ca yukar,da da yer verildi i gibi örnek ald, , yönetim biçimi olan Fransa'da da Senato bulunmaktayd,. Bu meclisler bir taraftan hükümetin keyfi yönetimini engelleyecek, halk,n haklar,n, koruyacak; di er taraftan Osmanl, egemenli inin varl,k nedeni ve amac, olacakt,r. Bir ba ka ifadeyle bu meclisler arac,l, ,yla Osmanl, egemenli inin yan,nda, halk iradesi ve Müslümanlar,n haklar, korunacakt,.¹⁴⁸

Görüldü ü gibi Nam,k Kemal, devletin kayna , konusunda oldu u gibi temsili kurumlar konusunda da slam hukukunda bulunan kavramlar,n için Bat,l, kavram ve dü üncelerle doldurmaya çal, m, t,r.¹⁴⁹

IV. SONUÇ

Osmanl, Devleti'nde yenile me hareketlerine tepki olarak do an Yeni Osmanl, hareketinin bir mensubu olan Nam,k Kemal, Bat,l, liberal dü ünürlerden etkilenmi olsa da dü üncesinin özünü slamî ilkelerden alm, t,r. Özgürlük, adalet, e itlik, vatanseverlik gibi Ayd,nlanma döneminde Avrupa'da öne ç,kan birçok kavram,n slam'da bulundu unu öne sürmü tür. Örne in, Locke'n temsilî hükümet konusundaki dü ünceleri, ona göre, zaten Kuran'da bulunmaktayd,.¹⁵⁰

O, Tanzimat'a kadar Osmanl,da temsili yönetim biçiminin, güçler ayr,l, ,n,n, kuramsal olarak olmasa da, uygulamada geçerli oldu una inanmaktayd,. kinci Mahmut'un merkeziyetçi reformlar,yla birlikte bu hükümet biçimi sona ermi , tüm yetki Bâb,ali'ye geçmi ¹⁵¹ böylece bask,c,, keyfî bir yönetim ortaya ç,km, t,. Böyle yönetilen bir devlet yeteri kadar devlet adam, yeti tiremedi i, yeteri kadar asker besleyemedi i, yeteri kadar para bulamad, , için gerilemi tir. Devleti bu durumdan kurtar,p, eski gücüne kavu turman,n, hatta geli tirmenin yolu, me ruti bir yönetime geçmekte yatmaktayd,. Bu yönetim, onun do aya uygunluk dedi i eye, eri yönetim biçimine kar ,l,k gelmekteydi.

Yukar,da yer verilen aç,klamalardan anla ,ld, , gibi Nam,k Kemal, bn Haldun'un tersine, devletlerin do al bir ömürlerinin oldu u görü ünü reddetmi tir. Ya ad, , dönemde, devletlerin tüzel ki ili i kabul edilmekteydi. O da bunu kabul etmi tir. Ayr,ca o, zaman,n, do a bilimlerdeki ve sosyal bilimlerdeki dü üncelere ko ut olarak ilerlemeye, geli meye inan,yordu. Gerçekten de ya ad, , dönemde Bat,da do a bilimlerinde, sosyal bilimlerde,

¹⁴³ Nam,k Kemal, öMektuplar-IVö, KUL, s.179-180; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1100.

¹⁴⁴ KAPLAN, Nam,k Kemal, s.109.

¹⁴⁵ Nam,k Kemal, öMektuplar-IVö, KUL, s.180; ÖZKAN/GÖKGÖZ, s.1100.

¹⁴⁶ AKYILMAZ, s.247.

¹⁴⁷ Çe itli vilayetlerden seçilip stanbul'a gelen mebuslar,n toplam say,s, 116 olmu tur. Bu mebuslar,n 68'i Müslüman, 48'i gayrimüslimdir. Halbuki Müslümanlar için 80 mebus, gayrimüslimler için 50 mebus öngörölmü tü. Bu say,lar,n oransal de eri Müslümanlar için %62, gayrimüslimler için %38'di. Seçimler sonucunda ortaya ç,kan tabloda Müslüman mebuslar,n oran, %59, gayrimüslim mebuslar,n oran, %41 olarak gerçekleşti mi tir. KILIÇ, Selda Kaya: ö1876 Meclis- Mebusan, ve Seçim Haz,rl,klar,ö, AÜ, OTAM Dergisi, 2011, 34, s.34.

¹⁴⁸ BERKES, Ça da la ma, s.291.

¹⁴⁹ AKYILMAZ, s.247.

¹⁵⁰ EYHUN, s.28.

¹⁵¹ EYHUN, s.28-30.

felsefede çok büyük geli meler olmu tu. Nam,k Kemal, Bat,øda ya anan bu geli meleri ngiltere ve Fransaøda ya ad, ndan, Frans,zca yaz,lm, kitaplar, ve gazeteleri takip etti inden biliyordu.¹⁵² Böyle bir dönemde devletin y,k,laca , dü üncesi ona kuramsal olarak do ru gelmiyordu. ngiltere ve Fransa ba ta olmak üzere yüzlerce y,ll,k devletler y,k,lm,yor, tersine gittikçe güçleniyordu. O zaman sorun, devletin kendisinde de ildi. Sorun, Osmanl,ø,n do an,n gereklerine göre yönetilmemesindeydi. Do an,n gereklerine göre yönetilmekten de me vereti, me ruti yönetim biçimini anl,yor, bunun köklerini de eriatta buluyordu. eriat hükümlerini ise ba ta Locke, Rousseau, Montesquieu olmak üzere Bat,l, dü ünürlerin görü leri , , nda yorumluyordu. Bu yorum çerçevesinde bir yönetim biçimi öngörmü tür. Bu yönetim biçiminde gayrimüslimlerin de temsiline yer vermek suretiyle Osmanl,ø,n parçalanmas,n,n önlenebilece ini dü ünü tür.

Tüm bunlardan anla ld, , gibi Nam,k Kemal, Osmanl,ø,n kurtulu unu yönetim biçiminde görüyordu. Çünkü Bat,ødaki geli meleri, ilerlemeleri ülkelerin yönetim biçimlerine yoruyordu. Ancak Bat,ødaki yönetim biçimlerinin, iktisadi, teknolojik, toplumsal, kültürel, bilimsel geli melerin sonucu oldu unun yeterince fark,nda de il gibidir. Bir ba ka ifadeyle, onun da neredeyse tüm Osmanl, ayd,nlar, gibi yönetim biçiminin toplumsal, iktisadî, kültürel yap,yla yak,n bir ili ki içinde oldu unu anlamad, , söylenebilir. Locke taraf,ndan savunulan siyasi kurumlarla, bu kurumlar,n arkas,nda yatan bireyci anlay, ve kavramlar aras,nda bir ili kinin bulundu unu anlamam, gibidir.¹⁵³ Bunu anlamad, , gibi, Osmanl, toplum yap,s,n,n geleneksel toplum özellikleri ta ,d, ,n,, Prens Sabahattin'ın ifadesiyle öcemaatçö¹⁵⁴ bir yap,ya sahip oldu unu da görememi tir. Bunu göremedi i için de Bat,øda halk,n temsilcisi olan parlamentolar,n arkas,ndaki gücü, yani burjuvaziyi fark edememi tir. Burjuvazinin yeni bir toplumsal düzen kurarken kendi dünya görü ünü bir bütün içinde ortaya koydu unu ve siyasi iktidar,n kullan,l, ,n, da kendi ç,kar,na uygun bir ekilde düzenledi ini fark edememi tir.¹⁵⁵

Osmanl, tebaas,n,n seçme yetene ine sahip olmad, ,, cahil oldu u yönündeki ele tirileri reddetmi ve onlar,n seçme haklar,n, savunmu tur. Fakat bunlar,n padi ah,n kar ,s,nda bir güçlerinin olmad, ,n, dü ünmemi tir. Osmanl,n,n ç,kar,na oldu undan padi ah,n bile me ruti monar iden yana oldu unu ileri sürmü tür. Fakat padi ah,n me rutiyetten yana olmad, ,n, ancak Kanun-i Esasi'nin haz,rl,k sürecinde görmü tür

Müslümanlarla di er din mensuplar, aras,nda ayr,m yapmaks,z,n tüm Osmanl, tebaas,na devlet yönetimine kat,lma hakk, tan,mak suretiyle Osmanl,ø,n parçalanmas,n, engelleme dü üncesi de içinde bulundu u zaman için geçerli de ildi. Çünkü Frans,z htitali ile ba layan milliyetçilik ak,m,, farklı, etnik, dinsel yap,lar, içinde bar,nd,ran imparatorluklar, parçalama potansiyeli ta ,yordu. Dolay,s,yla din ayr,m, yapmaks,z,n tüm imparatorluk tebaas,na devlet yönetimine kat,lma hakk, tan,yarak imparatorlu un parçalanmas,n, engelleme dü üncesi gerçekçi bir yakla ,m de ildi.

Bu de erlendirmeler, onun kendi ku a , ve daha sonraki ku aklar üzerindeki etkisi dikkate al,nd, ,nda, dü üncelerinin de erini azaltmaz. Nam,k Kemal ve arkadaş lar,, me rutiyetin ilan, hususunda etkili olduklar, gibi, kendisi bizzat Kanun-i Esasi'nin haz,rlanmas,nda görev alm, t,r.¹⁵⁶ Anayasan,n haz,rlanmas,ndan önce de Osmanl,øda anayasac,l,k ak,m,nda dü ünçe aç,s,ndan birinci, eylem aç,s,ndansa ikinci derecede rol oynam, t,r. Hatta Kanun-i Esasi'nin onun geli tirdi i dü üncelere dayand, , söylenebilir.¹⁵⁷ Dü ünçe ve edebiyat hayat,m,za; vatan, anayasa, özgürlük, e itlik, halk egemenli i, parlamenter sistem, güçler ayr,l, ,, hukukun üstünlü ü gibi kavramlar,n girmesinde ve anlam kazanmas,nda çok etkili olmu tur. Bu bak,mdan o, gerek ya ad, , dönemde, gerek ba ta Atatürk olmak üzere cumhuriyeti kuranlar üzerindeki etkisiyle, siyasi ve dü ünsel tarihimizde ayr,cal,kl, bir yere sahip olmu tur.¹⁵⁸

Nam,k Kemaløde en dikkat çeken husus, yasama ve yürütmenin bir elde toplanmas,

¹⁵² AYDIN, s.461-462.

¹⁵³ MARD N, Yeni Osmanl,, s.447.

¹⁵⁴ ÖZYURT, s.190.

¹⁵⁵ SARICA, Murat: 100 Soruda Siyasi Dü ünçe Tarihi, Yay,na Haz,rlayan: Halit Fesih Kalkan, Milenyum Yay,nlar,, stanbul 2017, s.108.

¹⁵⁶ SEV L, s.20.

¹⁵⁷ BERKES, Ça da la ma, s.290.

¹⁵⁸ AYDIN, s.454; ÇADIRCI, Musa: öNam,k Kemal'ın Sosyal ve Ekonomik Görü leriö, AÜ, OTAM Dergisi, 1991, s.39-52.

durumunda devletin geriledi i tezidir. Osmanl, Tanzimata kadar güçlü, iyi yönetilen bir devlettir. Çünkü devlet o zamana kadar z,mni Osmanl, sözle mesi denen bir anlay, la yönetilmi tir. Tanzimat ile birlikte bütün güçler bir elde, Bab,alide toplanm, t,r. Böylece Osmanl, gerilemeye ba lam, t,r. Bu durumdan kurtulman,n yolu, yeniden güçlerin birbirinden ayr,ld, , me ruti yönetime geçmektir. Nam,k Kemale göre Osmanl,n,n kurtulu unu ve devaml,ı, ,n, sa layacak olan güçler ayr,ı, ,na dayanan yönetim biçimi sadece Osmanl, için de il tüm devletler için geçerlidir.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk: Nam,k Kemal, Türk Diyanet Vakf, Ansiklopedisi, Diyanet Vakf, Yay,nlar,, stanbul 2006, 32, s.361-378.
- AKYILMAZ, Gül: Birinci Jön Türk Hareketinin (Yeni Osmanl,lar Cemiyeti) deolojisine Bir Örnek: Nam,k Kemal ve Fikirleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2 (1999), s.233-251.
- ARABACI, Fazl,: Osmanl, Modernle mesinde -Yeni Osmanl,ların Din ve Siyaset Anlay, lar,, Dini Ara t,rmalar, Eylül-Aral,k, 1999, 2(5), s.51-89.
- AYDIN, Mithat: Nam,k Kemalöde Terakki ve Maarif Dü üncesi, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Co rafya Fakültesi Dergisi, 2013, 2(53), s.454-457.
- BANGUO LU, Tahsin: Nam,k Kemal Günü, Nam,k Kemal Hakk,nda, Vakit Matbaas,, stanbul 1942, s.1-10.
- BARDAKO LU, Ali: Tabi Hukuk Dü üncesi Aç,s,ndan slam Hukukçular,n,n stihsan ve st,slah Görü ü, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, 4(3), s.111-138.
- BAYKAL, Bekir S,tk,: Nam,k Kemale Göre Avrupa ve Biz, Nam,k Kemal Hakk,nda, Vakit Matbaas,, stanbul 1942, s.187-217.
- BERKES, Niyazi: Türkiyede Ça da la ma, Do u-Bat, Yay,nlar,, stanbul 1978.
- BERKES, Niyazi: Nam,k Kemalın Fikri Tekmlü, Nam,k Kemal Hakk,nda, Vakit Matbaas,, stanbul 1942, s.221-247.
- B RAND, Km,ran: Ayd,nlanma Devri Devlet Felsefesinin Tanzimatta Tesirleri, Km,ran Birand Külliyyat, (1-3), Akça Yay,nlar,, Ankara 1998, s.5-75.
- BORAN, Behice: Nam,k Kemalın Sosyal Fikirleri, Nam,k Kemal Hakk,nda, Vakit Matbaas,, stanbul 1942, s.249-279.
- ÇADIRCI, Musa: Nam,k Kemalın Sosyal ve Ekonomik Görü leri, Ankara Üniversitesi, Osmanl, Tarihi Ara t,rma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1991, s.39-52.
- EBUZZ YA, Tevfik: Merhum Nam,k Kemal Bey, Dersaadet 1327.
- GELLNER, Ernest: Uluslar ve Ulusçuluk, Çev: Bü ra Ersanl, Behar-Glay Göksu Özdo an, nsan Yay,nlar,, stanbul 1992.
- GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Esaslar,, Ekin Kitabevi, Bursa, 2015.
- GZBYYK, ref/K L , Suna: Türk Anayasa Metinleri: 1839-1980, A, SBF Yay,nlar,, 2. Bas,, Ankara 1982.
- bni Haldun: Mukaddime, C. I, Çeviren: Turan Dursun, , Onur Yay,nlar,, Ankara 1977.
- KABAKLI, Ahmet: Türk Edebiyat,, C. 2, Türk Edebiyat, Vakf, Yay,nlar,, stanbul 1985.
- KANT, Immanuel: Seçilmi Yaz,lar, Çeviren: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, stanbul 1984.
- KAPLAN, Mehmet: Nabi ve Orta nsan Tipi, stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat, Dergisi, XI, Aral,k, 1961, s.2-44.
- KAPLAN, Mehmet: Nam,k Kemal: Hayat, ve Eserleri, stanbul 1948.
- KARA, Ercan: Nam,k Kemalöde Din ve Toplum, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Felsefe Din Bilimleri Anabilim Dal,, Yay,mılanmam, Yüksek Lisans Tezi, zmir 2011.
- KARPAT, Kemal H.: slamn Siyasalla mas,, stanbul Bilgi Üniversitesi Yay,nlar,, 1. Bask,, stanbul 2004.
- KARPAT, Kemal H.: Osmanl,dan Günümüze Asker ve Siyaset, Tima Yay,nlar,, stanbul 2010.
- KILIÇ, Selda Kaya: 1876 Meclis- Mebusan, ve Seçim Haz,r,ı,klar,, Ankara Üniversitesi Osmanl, Tarihi Ara t,rma Merkezi Dergisi (OTAM), 2011, 34, s.27-40.
- KILIÇ, Selda Kaya: 1876 Anayasas,n,n Bilinmeyen ki Tasar,s,, Ankara Üniversitesi Osmanl, Tarihi Ara t,rma Merkezi Dergisi (OTAM), 1993, 4, s.557-633.
- KUL, Erdo an: Makalât-, Siyasiye ve Edebiye, Birle ik Yay,nc,ı,k, Ankara 1994.
- KUNTAY, Mithat Cemal: Nam,k Kemal, Devrinin nsanlar, ve Olaylar, Aras,nda, C. I, Milli E itim Bakanl, , Yay,nlar,, stanbul 1944.
- Kuran-, Kerim, Diyanet leri Ba kanl, ,, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%82-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/452/159-ayet-tefsiri>, (Eri im tarihi: 12.07.2019).
- KUTLU, Aydo an: Cumhuriyet Kavram, ve Türkiyeteki Evrimi, Yay,mılanmam, Yüksek Lisans

- Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- LEWIS, Bernard: Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev: Babür Turna, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008.
- MARD N, erif: Yeni Osmanlı Düncesinin Doğuşu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- MARD N, erif: Osmanlı, Açısından Hürriyet, Çev: Mehmet Özden, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Tüfekçi/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.103-122.
- MARD N, erif: Batı, İktisadi, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Tüfekçi/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.9-20.
- MARD N, erif: Tanzimat'tan Sonra Avrupa, Batı, İktisadi, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Tüfekçi/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.21-79.
- MARD N, erif: 19. Yüzyılda Düğünce Akımları, ve Osmanlı Devleti, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Tüfekçi/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.103-122.
- MARD N, erif: Türkiye'de Din ve Siyaset, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- MARD N, erif: 19. Yüzyılda Düğünce Akımları, ve Osmanlı Devleti, Türk Modernleşmesi, Der.: Mümtaz Tüfekçi/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.81-101.
- MARD N, erif: Yeni Osmanlılar ve Siyasal Fikirleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, VI, İstanbul 1985, s.1700-1701.
- OKANDAN, Recai Galip: İmmun Hukukumuzun Anahatları: Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi, Birinci Kitap: Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Yıkılışına Kadar, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977.
- OKTAY, Cemil: Hum Zahirinin Serencamı, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- OKUMU, Ejder: Osmanlı Haldünün Osmanlı Düncesine Etkisi, İslam Araştırmaları Dergisi, 15, 2006, s.141-185.
- ÖNBERK, Nevin: Namık Kemal'de Özgürlük Fikri, Doğuşunun Yüzeşinci Yılında Namık Kemal, TTK Yayınları, Ankara 1993, s.93-116.
- ÖZKAN, Kenan/GÖKGÖZ, Gökhan: İmparatorluktan Ulus Devlete Geçiş Sürecinde Namık Kemal'in Düğünce Dünyası, Belgelendirme, 8 (Yaz 2014/ II), s.1083-1107.
- SARICA, Murat: 100 Soruda Siyasi Düğünce Tarihi, Yayınlayan: Halit Fesih Kalkan, Milenyum Yayınları, İstanbul 2017.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: Namık Kemal ve İletişim Gazetesi. Remzi Kitabevi, İstanbul 1938.
- ÖZYURT, Cevat: İlibireyci Toplum Savunusu Olarak Prens Sabahattin Sosyolojisi, Muhafazakâr Düğünce/Conservative Thought, Nisan-Haziran 2012, 8(32), s.175-198.
- PER N, Cevdet: Namık Kemal ve Fransız Edebiyatı, Namık Kemal Hakkında, Vakıf Matbaası, İstanbul 1942, s.127-160.
- SEV L, Hülya Küçük: İltihap ve Terakki Döneminde İslamcı Hareketi (1908-1914), Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- SUNGU, İhsan: Tanzimat ve Yeni Osmanlılar, Tanzimat I, s.777-857.
- ENEL, Alâeddin: Siyasal Düğünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, 3. Basım, Ankara 2014.
- EYHUN, Ahmet: Said Halim Paşa: Osmanlı Devleti Adamı, ve İslam Düğünür (1865-1921), Çeviren: Derya Göçer, Everest Yayınları, İstanbul 2010.
- TANNENBAUM, Donald G.: Siyasal Düğünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri, Çeviren: Özgüç Orhan, BB101 Yayınları, Ankara 2017.
- TEK N, Yusuf: Osmanlı'da Demokrasi Tartışmaları, Milad, Olarak Meşrutiyet Öncesi Tartışmaları Platformu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2000, 55(3), s.145-173.
- T MUR, Taner: Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler, İletişim Kitabevi, Ankara 2017.
- TOUCHARD, Jean: Siyasal Düğünceler Tarihi, Çeviren: İsmail Yergüz, İslam Yayınları, İstanbul 2015.
- UÇMAN, Abdullah: Tanzimat'tan Sonra Edebiyat ve Siyaset: Namık Kemal Ve Ziya Paşa Örneği, Türkiyat Mecmuası, 2014, 24/Bahar, s.113-128.
- UYGUN, Oktay: Hukuk Teorileri, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2017.
- UYGUN, Oktay: Devlet Teorisi, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2014.
- de VOLNEY, Constantin François: Harabeler, Çev: Sâmim Kâzım Akses, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1946.
- WEBER, Max: Ekonomi ve Toplum, Cilt 2, Çeviren: Latif Boyacı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- YET M, Fahri: Modern Bir Aydın Hareketi Olarak Yeni Osmanlılar ve İslam Dünyası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2015, 34, s.1-18.
- YETK N, Çetin: Siyasal Düğünceler Tarihi: Machiavelli'den XX. Yüzyıla Kadar Avrupa ve Osmanlı-Siyasal Düğünce, C.2, Güner Yayınları, İstanbul 2009.